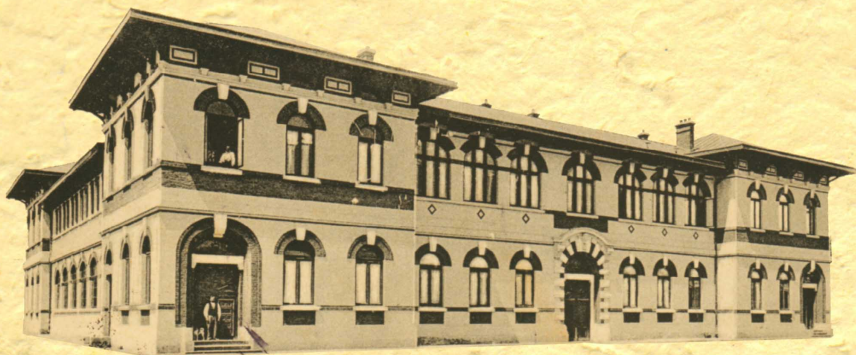

Dimitrie Iurașcu

Povestiri și gânduri
răzlețe

Cu câteva cuvinte lămuritoare
ale fiului său

EDITURA
Muzeului de Istorie Galați

Dimitrie Iurașcu

**Povestiri și gânduri
răzlețe**

Cu câteva cuvinte lămuritoare
ale fiului său

Dimitrie Iurașcu

**Povestiri și gânduri
răzlețe**

**Cu câteva cuvinte lămuritoare
ale fiului său**

**EDITURA
Muzeului de Istorie Galați**

Galați - 2019

© EMIGI 2019.

Toate drepturile asupra acestei ediții sunt rezervate Editurii Muzeului de Istorie Galați. Orice preluare, parțială sau integrală, a textului sau a materialului grafic din această lucrare se face numai cu acordul scris al editurii.

EDITOR: Cristian-Dragoș CĂLDĂRARU

Culegere text: Niculae Iurașcu

Machetă grafică: Ovidiu Cristian Nedu

Coperte și fotoprosesare: Alexandru Șeitan

Coperta I: Clădirea Colegiului Național „Vasile Alecsandri”, Galați, la începutul secolului XX.

Coperta IV: Palatul Grigore M. Sturdza, fostul sediu al Ministerului de Afaceri Străine, la începutul secolului XX, și Dimitrie Iurașcu.

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
IURAȘCU, DIMITRIE**

Povestiri și gânduri răzlețe / Dimitrie Iurașcu ; cu câteva cuvinte lămuritoare ale fiului său. - Galați : Editura Muzeului de Istorie Galați, 2019

ISBN 978-606-8769-26-4

I. Iurașcu, Niculae (pref.)

821.135.1

© 2019 Editura MUZEULUI DE ISTORIE GALAȚI

Galați, str. Alexandru Ioan Cuza, nr. 80, cod 800010

Redacția: tel.: 0236 460797, Fax2Mail: 0336-880008

E-mail: muzeuistoriegalați@yahoo.com

Web: <http://mig1.ro/>

Cuprins

Cuvânt înainte, de Nicolae Iurașcu	7
Irina cea blestemată	11
Irimia de Turcuși. Spovedanie. 1925	19
Două amintiri despre Mănăstirea Adam - fostul jud. Tutova.....	23
Scumpi profesori și camarazi!.....	27
Monsieur le Président,.....	31
Cheltuieli lunare	35
Patru generații.....	37
Între două lumi	75
Oștirea noastră	79
Mesaj din lumea umbrelor	91
(Fără titlu).....	97
En marge de l’Histoire.....	101
O figură de pe vremuri.....	113
Drept încheiere.....	121

Cuvânt înainte

Dragostea pentru cuvântul scris a tatălui meu și harul de care s-a bucurat mărturisindu-și hârtiei gândurile, atât pentru destăinuirea de sine cât și pentru a-și putea împlini setea de cunoaștere a tainelor Istoriei, au fost componente statornice ale firii sale, sprijin moral neprețuit de-a lungul unei vieți greu încercate.

O parte din ele s-au putut materializa în mod fericit, chiar și după atâția zeci de ani de la plecarea sa dintre noi, prin publicarea, în 2012, în Galațiul său de baștină a grupajului de amintiri cuprinse în volumul *Rugina toamnei*, la editura Partener, precum și a *Jurnalului politic. 1939-1950*, la editura Muzeului de Istorie „Paul Păltănea” din Galați.

Spre deosebire de acestea, paginile care urmează s-ar putea anevoie grupa în jurul unei tematici unitare. Au fost scrise în diferite etape ale vieții, pe simple foi de hârtie avute la îndemână sau în paginile rămase albe din caietele de școală ale copiilor săi; cele mai multe cu creionul, mai rar cu toc și peniță, câteva chiar dactilografiate la o de mult desuetă mașină de scris manuală cu clape! Au fost apoi prinse cu agrafe și strânse în mape sau în plicuri, fără o ordine anume.

Unele subiecte sunt reluate după mulți ani, fără a mai fi avut acces la varianta inițială; poate nici nu și-a mai amintit de ea!

Le-am găsit rătăcite printre alte obiecte recuperate după ce fuseseră inițial împrăștiate, urmare a succesivelor mutări la care am fost supuși. Cele mai multe au rămas în manuscris, putând, până la urmă, fi bine rânduite, după fericita lor regăsire.

Indiferent de subiect, ele sunt oglinda gândurilor, a grijiilor și a stării de spirit avute de tata la un moment dat, întregindu-i, și pe această cale, personalitatea.

Acele nevăzute și nescrise fire care mă leagă de memoria sa m-au îndemnat să le adun la un loc, încercând să-l regășesc aieva, cu câteva cuvinte lămuritoare, și păstrând astfel, pentru copiii mei, o mică zestre de suflet a bunicului lor.

Având o tematică atât de diversă, le-am rânduit în ordine cronologică, acolo unde data a fost consemnată; pe cele nedatate, le-am apreciat după calitatea grafiei, puternic modificată odată cu vârsta și, mai ales, după operația nereușită de decolare a retinei, suferită în 1952.

Notele de subsol nu aparțin textului original, ci au fost toate întocmite de mine.

Dimitrie Iurașcu (notați biografică)

Tatăl meu, Dimitrie Iurașcu, s-a născut la 29 iunie 1890, la Galați, fiind unicul fiu al lui Dimitru Iurașcu, judecător la Curtea de Apel – Focșani, și al Caterinei Iurașcu, născută Boțan.

După absolvirea liceului Vasile Alecsandri, a urmat studiile universitare la Facultatea de Drept din Paris și cursurile Înaltei Școli de Studii Politice, finalizate în 1913.

Reîntors în țară, a intrat în cariera diplomatică, în care a activat neîntrerupt timp de 34 ani, începând cu funcția de atașat de legăție și încheind cu cea de ministru plenipotențiar, cl. I, și trimis extraordinar la Oslo (1934-1938) și la Lisabona (1941).

Pe durata activității în țară, a deținut funcții de conducere în centrala Ministerului Afacerilor Străine, ca director al Direcției Politice etc.

Disponibilizat, împreună cu numeroși alți diplomați de carieră, în 1947, și, fiind înaintea limitei de pensionare, a lucrat ca muncitor betonist pe diverse șantiere de construcții sau în cooperăția meșteșugărească, până la întreruperea bruscă a activității, în 1952, datorită unui sever accident la ochi.

A decedat la 17 noiembrie 1964, la patru luni după ce pensia de bătrânețe tăiată în 1959 îi fusese redată.

Din prima căsătorie, în 1921, cu Mariela Seulescu, a avut doi băieți, decedați tineri.

Recăsătorit cu Maria Matilda Noica, în 1932, a avut doi copii: Caterina, căsătorită Stoenescu, stabilită în SUA după 1990, și Niculae-Gheorghe, ambii, actualmente, pensionari.

Având darul scrisului, de la Dimitrie Iurașcu au rămas numeroase însemnări cuprinzând amintiri de familie sau din misiunile în străinătate, caiete de poezii, începutul unui roman autobiografic, *Ștefănuță*. De

asemenea, a rămas un *Jurnal* consemnând, în 10 caiete, aproape zilnic, evenimentele politice din perioada 1939-1950.

Toate acestea, rămase în manuscris, au putut fi regăsite, în ciuda numeroaselor avataturi suferite de familie și, în final, bine rânduite.

O parte din ele, împreună cu alte documente de familie sau acte oficiale, au constituit fondul muzeal/documentar pe numele său, deschis la Muzeul de Istorie „Paul Păltănea”, din Galați.

Niculae Iurașcu

Noiembrie 2019

Irina cea blestemată

În regiunea centrală a Iugoslaviei de azi, acolo unde, în veacul de mijloc, se cristalizase, sub denumirea de Rascia, însuși miezul stăpânirii despoților sârbi, se ridica, falnic încă și azi, castelul Maglici Dvorjak - adică Cetatea din negură.

Urcând în susul apei Ibarului, drumul ce duce de la Kraljevo, prin Rascia, spre Mitrovița și Prizren¹, șerpuieste printre codri seculari de fag și stejar, în jurul unei impunătoare ridicături, izolate ca cele preistorice cu care omul se silise a se asemui puterii dumnezeiești, din vârful căreia domina, pe deasupra crestelor împădurite, rămășițele încă nezdruccinate ale unei cetăți medievale cu un aspect romantic, ce lasă frâu liber visărilor.

Țara sârbească de pe acea vreme, adică din timpul lui Mircea cel Bătrân, Alexandru cel Bun și al sfârșitului Războiului de o sută de ani din Apus, constitua un exemplu destul de interesant a ceea ce un îndrăgostit al studiului istoriei ar putea să denumească „*regiune nucleară*” a unui Stat.

După cum constata savantul englez Gordon East, centrele sale politice și însăși temelia sa se aflau într-o zonă de izvoare ale unor cursuri de ape și nicidecum într-o regiune de confluențe, ca în alte părți ale continentului.

¹ Oraș medieval din sudul provinciei Kossovo.

De prin acea succesiune de „polja”, ce nu-s defel câmpii, ci, mai degrabă, podișuri plate și împădurite, peste care mijloacele de comunicații nu erau deloc impracticabile, pornesc, în direcții divergente, patru mari artere curgând spre cele trei mări vecine.

Bazinul Kossovo, de la izvoarele Ibarului, bazinul Metohia al Drinului superior, bazinul Tetovo al Vardarului superior și, în sfârșit, cel de la Skoplje și Kumanovo, dintre văile Moravei și Vardarului, - toate se află într-un atât de strâns contact încât linia principală a regiunii brăzdează aproape fără întreruperi și leagă între ele, de la Skoplje la Maglici Dvorjak, reședințele succesive ale stăpânilor sârbi precum și centrele lor mai însemnate: Raška, Novi Bazar, Priștina și Prizren.

De altfel, încă de pe vremea romanilor - mari constructori și deschizători de drumuri, care și-au consolidat perenitatea imperială pe nepieritoarele lor căi de comunicații - se fixase un important nod strategic, întărit cu pază vie de coloniști și veterani la Prizren, la întretărirea drumurilor de la Sirmium la Tessalonic și de la Dyrrachium la Bizanț.

N-ar fi, deci, de mirare ca populația nemeș românească ce și astăzi locuiește grupată în suburbia din jurul citadelei de pe creasta orașului Prizren - și care declară că, *„din neam în neam, tot aicea am trăit”*, respingând cu tărie orice posibilitate de infiltrație macedo-română, de la sud, sau daco-română, prin Kraina, de la nord - să reprezinte resturile uitate ale santinelor lui Dioclețian, menite să străjuiască caravanele cu

proviant¹ și liniștita călătorie a drumețului, rămase acolo neclintite, în ciuda năvălirilor barbare, a prăbușirii Imperiului Bizantin, a cotropirilor turcești și a multor alte vicisitudini ale veacurilor.

Ar fi poate demn de ținut minte că, tot la Prizren, odihnesc și osemintele celui mai tânăr din frații Picolomini și că, la ieșirea din oraș, acolo unde se întâlneau Via Aegnatia cu cea spre Tessalonic, se înalță singuratic un stejar bătrân de sute de ani, supranumit de localnici „*le chène des adieux*” - sub umbra căruia se opresc, încă și în prezent, rudele și prietenii ce-și însoțesc până la drumul mare pe vreunul drag, pornind spre meleaguri îndepărtate.

După vremelnicul imperiu al lui Ștefan Dușan, ce-și întinsese cotropirile peste Albania și Epir până la Adriatica, și pusese chiar stăpânire pe Tessalia, fără a putea cuceri și Salonicul, puhoiul otoman a spulberat, în mai puțin de un veac, între 1386 și 1459, tot ce mai subzista încă din efemera strălucire sârbească.

Ultima umbră fumurie de despotat sârb de după înfrângerea de la Câmpia Mierlelor își stabilise capitala la Krușovaț, pe Ibarul inferior.

Așa dislocată și fărâmițată cum apărea, această ruină de Stat, ca un prag ușor de trecut între țările dunărene și cele ale Mării Egee, forma tocmai punctul de convergență al sistemelor orografice ale Carpaților, Rodopilor, Balcanilor și Alpilor dinarici.

După dispariția familiei domnitoare Nemanici, ajunsă la apogeu pe vremea lui Ștefan Dușan și prăbușită prin

¹ Provizii.

dezastrul de la Kosovo Polje, începe lenta agonie a vieții de Stat a Serbiei.

Ca și în Țările Române și la fel ca în sistemul practicat mai pretutindeni în Apus, schimbările de dinastie nu se făceau, în genere, brusc, ci prin filiații colaterale și alianțe între familii.

Astfel, nefericitul țar Lazar, prins și decapitat de turci ca măsură de răzbunare pentru asasinarea sultanului Murad de către fanaticul sârb Miloș Cobilovici (s-ar putea, oare, stabili o paralelă cu asasinatul de la Sarajevo, al conjurațiilor Princip și Gavrilovici?), era o rubedenie îndepărtată a vestiților Nemanja, pe când Vouk, ginerele lui Lazar, socotit cu drept cuvânt a fi trădat cauza creștinătății fiindcă, dimpreună cu 10.000 călăreți, abandonase, pur și simplu, câmpul de bătălie, devine el însuși autorul searbădei și efemerei dinastiei Brankovici.

Fiul acestui Vouk, Gheorghe IV Brankovici, domnește - dacă se mai poate numi aceasta domnie - între 1427 și 1456, în timp ce ungurii ocupă Belgradul iar turcii Semendria, unde fac prizonieri și scot ochii celor doi fii ai săi mai mari.

Cât despre ceilalți urmași ai săi, dâșzii se refugiază în Ungaria - stat și el efemer, căruia soarta îi mai îngăduie vreo 70 ani de supraviețuire, până la Mohacz - și sunt admiși printre înalții baroni ai Coroanei Sfântului Ștefan, sub titulatura de „despoți sârbi”.

Domnie ștearsă a unui principe șters, istoria n-ar fi înregistrat trecerea sa prin viață decât ca o serie de scăderi și de capitulări, până la prăbușirea finală, dacă n-ar fi fost să țină seama și de figura soției sale, Irina, figură săpată în

trăsături puternice, apărând aspră și luminoasă în mijlocul unui neam cu demnitate scăzută și cu vloga irosită.

Un soi de Doamna Chiajna sau de Catherine de Médicis.

Venită de pe alte meleaguri, ca și mama ultimilor Valois, în vinele Irinei, deși nu porfirogenetă, curgeau totuși picături de sânge imperial.

Era din neamul Cantacuzino, fiică a lui Dimitrie, sevastocrator al Mistrei, soră de-a Elenei, măritată cu David Comnen, împărat al Trebizondei și fălindu-se cu bunicul Matei, bazileus în Bizanț prin anul 1335, a cărui soție, Irina, de la care despina sârboaică și-a căpătat numele, fusese ea însăși fiica împăratului Adronic Paleologu.

De altfel, acest nume, Irina, este o veche moștenire, ce, prin Irina Asan, soția împăratului Ion Cantacuzino și fiica lui Andronic Asan, protovestiar, el însuși fiu al lui Ioan Asan, rege al româno-bugarilor, se urcă până la a șasea generație ascendentă, la Irina Anghel, în anul 1186.

Are, deci, cu ce se mândri apriga Irina, în fața pretențiilor nobiliare ale neamului Brankovici. În afară de bazilissa Trebizondei, Irina are încă doi frați mai mari (fără a vorbi de mezinul Ion, guvernator al Corintului, în 1445), anume: Gheorghe Cantacuzino, poreclit de albanezi „Sakatai”, pe care ruda sa, Paleologu, despot în Peloponez, îl trimite în anul 1431 într-o misiune diplomatică în Serbia, și Toma Cantacuzino, care se dovedește un priceput și viteaz căpitan de oaste ce reușește a izgoni pe turci din Semendria, pe care o apără

voinicește împotriva atacurilor lor reînnoite, în anii 1444, 1448 și 1457.

Nu trebuie uitat că, în acea vreme, ordiile cotropitoare turcești erau conduse de sultanul Amurat al II-lea (1421 - 1451) căruia îi urmează faimosul Mahomet al II-lea, cuceritorul Constantinopolei, că, în anul 1430, Salonicul cade în mâna turcilor și că în anul 1444 regele Ungariei, Ladislas Copilul, moare în bătălia de la Varna.

Ne aflăm, prin urmare, în perioada celei mai nestăvilite expansiuni otomane și este, într-adevăr, o minune cum acest prăpădit și ofticos rest de neatârnare sârbească mai poate încă subzista. S-ar putea spune că această umbră străvezie de stat mai respiră numai grație istețimei și voinței de a reuși prin orice mijloc, de care uzează și abuzează Irina noastră.

Pe pragul prăbușirii, despina Irina mai dă un răgaz de aproape douăzeci de ani despotatului palidului său soț, hotărându-se a trimite pe frageda sa fiică, Maria, în haremul lui Amurat.

Dânsa pretinde, este drept, că și-a făcut pe Sultan ginere, după exemplul dat de către ilustrul ei bunic, Matei, care, în anul 1347, a acordat sultanului Orcan, ca soție, pe sora sa, Theodora. Cu deosebire doar că, pe acea vreme, osmanlii jucau încă rolul de condotieri aliați ai Imperiului, pe când, de astă dată, era suveranul biruitor al unei stăpâniri dușmane, ce binevoia să primească pe fata ghiaurului printre numeroasele sale cadâne, ca pe un simplu peșceș oferit cu teamă de un solicitator milog.

S-ar părea că despotatul Gheorghe, pe care cronicarii turci îl porecesc Valak Oglu - din ce pricină nu se știe (să

fi avut el oare vreo origine românească, din nordul Dunării, și să se poată căuta acestor sârbi Brankovici cine știe ce rubedenie îndepărtată din neamul Basarabilor ot Brâncoveni?) -, n-a rămas prea multă vreme în Serbia, după înfrângerea de la Varna - și-ar fi găsit, dimpreună cu toți ai săi, azil în Ungaria.

De peste Dunăre, se revoltă împotriva așa-zisului său ginere Amurat, care ocupase Semendria și asedia Belgradul. Prin urmare, era logic ca, tot cu ajutoare de peste Dunăre, să fi sărit Toma Cantacuzino ca să alunge pe osmanlii din cetatea dunăreană a Semendriei, unde se menține, precum am văzut, până în anul 1457, împotriva chiar a victoriosului Mahomet al II-lea.

N-ar fi de mirare, așadar, ca ultima fază a domniei soților Gheorghe și Irina să fi fost similară oarecum felului în care astăzi unii episcopi catolici păstoresc cu numele, „*in partibus infidelium*”.

N-ar fi iarăși de mirare ca în ultimii ani ai vieții, searbădul Gheorghe IV Brankovici să fi apărut doar ca o momâie, în rare răstimpuri, când energica Irina se mai socotea silită a-l scoate la iveală pentru susținerea cauzei, ca pe niște sfinte moaște.

Până la urmă însă, sătulă poate de o asemenea povară, Irina i-ar fi dat, zice-se, valetudinarului¹ ei soț, răvaș de drum pe lumea cealaltă, „*con un piatto di lattuche*” - cel puțin așa pretinde un cronicar anonim din Ragusa.

Ca și faimoasa venetică de pe tronul Franței, această principesă bizantină era, desigur, deprinsă cu filtrele misterioase, cu prafurile și picăturile ce se puteau ușor

¹ Bolnăvicios.

amesteca în parfumuri sau puteau fi strecurate în mâncare.

Căci, în salata de lăptuci pregătită cu mâinile ei dalbe și adusă de ea însăși la căpătâiul patului unde ostenitul despot își odihnea bătrânețele, nu făcea Irina - fără îndoială - prima sa încercare asupra efectului miraculoaselor picături pregătite în taină prin cine știe ce fundac ascuns din preajma Blachernelor.

Istoria însă, ca orișice e omenesc, este pătimasă și nu ridică în slavă decât pe cei care au reușit; vinovați sunt totdeauna cei învinși.

Pentru sârbii care, în fastele poporului lor, au înscris, ca pe o pagină neagră, cufundarea în întunecimea umilinței a celor de pe urmă zvârcoliri de viață neatârnată, Irina - unica figură reprezentativă printre toți cei lași și istoviți de Brankovici - era socotită marea și singura vinovată a relelor ce s-au abătut asupra neamului lor.

Și istoria neiertătoare, fiind ticluită și scrisă de sârbi, a blestemat-o...

Ținând seama de hârtia format „coală ministerială” și de exemplarul dactilografiat cu bandă violet, pe care l-am găsit, textul a fost scris, probabil, pe durata primei misiuni diplomatice a lui D. Iurașcu, ca atașat de legăție la Belgrad (decembrie 1913-1914).

Irimia de Turcuși
Spovedanie
1925

Ți-aduci aminte, draga mea, cât ai avut de luptat cu sălbateca-mi lenevie?

Ți-aduci aminte ce greu mă porneam la lucru și cât de ușor îl părăseam?

Și câtă nețărmurită încăpățânare întâlneau, în ochii mei fără luciu, în fața mea de piatră, privirile tale de duioasă revoltă și încruntarea frunții tale ce se zdrobea de nătângia mea înțelenită!

Ce mare ți-a fost iubirea, ce plin îți era sufletul de nădejdea unei schimbări, cum așteptai în mine o tresărire de viață ce nu venea și cum plâng să nu-ți fi putut da bucuria unei reînvieri... Mult ai dorit, mult ai luptat, mult ai răbdat pentru a simți, în sfârșit, oboseala trudei tale zadarnice, pentru a nu te mai împotrivi somnului ce mă împresoară, pentru a mă lăsa în plata Domnului. Ai suferit îndelung până a nu ajunge - fără a te îndepărta de mine, de chinul lung al zilelor - să te hotărăști a-ți întocmi viața în afară de mine.

Te-ai înjugat la un trai lipsit de lumină, de raze sclipitoare și izvor de apă vie. De-ai șovăit înainte, virtutea îți e cu atât mai mare.

Îți mulțumesc. Îți mulțumesc că acum, când e prea târziu să mai fim fericiți, mi-ai ridicat lespedea de pe suflet, mi-ai topit înghețul din inimă. Îți mulțumesc că mucenicia pe care ți-ai ales-o, rămânând alături de un om fără vlagă, mi-a deschis ușă de căldură în viața mea înfrigorată. Îți mulțumesc că prin tine mi-am dobândit graiul.

Popoare se zbat astăzi în vârtejul oratoric al demagogiei din pricină că, de veacuri întregi, fuseseră împiedicate să vorbească. Eu, de când mă cunosc, am tăcut neîmpiedicat de nimeni, am tăcut fiindcă nu știam vorbi. Nu știam toată însuflețirea, toată bucuria, tot neprețuitul dar ce răspândește Cuvântul printre oameni.

Am trăit o viață în tăcere și în zarea avântului obștesc. Am trăit în tăcere, cu o comoară de porniri furtunoase și de duioase simțiri, ascunse în adâncul unui suflet ce n-a știut să-și deschidă zăgazul spre viață.

Și astăzi, prea târziu de a-ți mai da fericirea, îți dezvălui tot searbădul întuneric din ființa chircită ce umblă lângă tine și care-ți cere iertare de a nu mai putea răspândi viață în juru-i.

Ascultă:

Iată, iubita mea, care mi-a fost taina; iată de ce, plină de viață și avânt, îți duci acum zilele lângă schimonositura unui om ce plânge de a nu fi, pentru tot ce-l înconjoară, decât prilej de răceală dureroasă, de neînțeleasă amorțire.

Și dacă ai priceput că sufăr de a nu-mi putea arăta tot dorul de bunătate ce mă încearcă și cât mă doare în suflet să văd cum ființa mea înțepenește inimile și stinge

zâmbetul de pe buze; dacă ai înțeles cum mă canonesc fără răgaz în fața pustiului ce sădesc în jur; dacă ai multă, mai multă milă pentru inima împietrită ce s-a fărâmat fără a-ți fi putut arăta iubirea fără margini și în care nu ai aflat scânteia menită să înflăcăreze viața, și dacă ți-a mai rămas, din câte ai vărsat pentru mine, o biată lacrimă îndurerată ... păstrează-ți-o!

Păstrează-o, e de prisos. Păstrează-o! Cine știe? Poate să aibe soarta norocită de a porni mai târziu șir de lacrimi de bucurie. Păstrează-o cu sfințenie, poate să ne aducă fericirea.

Apleacă-ți iar privirea spre mine și lasă-ți mâna deasupra frunții mele. Uită-o!

În mine clocotesc visuri neștiute: poate c-or sparge zăgazul.

Și nu întreba. Așteaptă...

Manuscris cu cerneală, pe 8 foi disparate, format mic. Anul indicat sub titlu presupune perioada unei profunde crize sufletești, legată probabil de dificultățile primei sale căsnicii, care s-a finalizat cu divorțul din 1928. Oricum, persoana din titlu îmi este complet necunoscută dar accentele de pesimism existențial din acest text, chiar într-o formă mai atenuată, le-am regăsit într-un singur alt loc al scrierilor sale. Nu cred să fi fost mai multe.

Pierderea ulterioară, la vârste timpurii, a celor doi fii i-a marcat, desigur, existența dar a avut puterea să-și ascundă suferința în spatele unei firi optimiste și echilibrate, așa cum l-am cunoscut cei din familie, precum și numeroșii prieteni care l-au înconjurat.

Două amintiri despre Mănăstirea Adam - fostul jud. Tutova

Azi, când, după atât amar de vreme, mă întorc la mănăstire, mi se pare că iarăși sunt copil, că ultima dată când am fost pe aici era ieri și că, acum, aceeași teleguță hârbuită mă zguduie la hopuri, aceeași căișori adormiți se opintesc în ham și același vizitiu domol, cu iarba-n dinți, face groaznice rotocoale cu biciul deasupra murgilor, fără să-i atingă.

Culmea dealurilor se-nvăpăiază de cele de pe urmă raze ale soarelui, sara se lasă prin văi cu-o ușoară adiere răcoroasă și-adoarme praful de pe drum.

La o cotitură, zăresc de-odată satul, deasupra mănăstirea, cu turllele și clopotnița, și mă plec să caut, printre frunziș, căsuțele maicilor și să le dau nume. Uite, casa maicii Evdoxii, și-a maicii Xenii, și-a maicii Lisaveta; uite arhondaricul, uite trapezul. Trăsura suie încet coasta dealului și-n liniștea serii aud vitele întorcându-se în sat și-aud întâia toacă pentru priveghere.

„Mâini îi Sân-Chetru, cucoane”, îmi zice vizitiul, făcându-și cruce.

Roțile duruie sub clopotniță și caii cotesc la dreapta, la arhondaric.

„Blagoslovește, măicuță!”

„Domnul!... Da, ia poftim!” Și-mi deschide ușa iatacului din față.

Cât ai bate din palme, intră o fetiță, cu chisaua de dulceață de coarne și cu apa cu brumă în pahar. Curând vine și cafeluța și mă pui la taifas cu maica Arfondărița.

Ea nu-i de mult în mănăstire și nu m-o apucat pe mine, când veneam pe-aici.

Mă întreabă de unde vin și cum îi prin târguri; eu caut să mai aflu din vremi trecute dar nu prea știe să-mi spuie, ori că a uitat, ori că n-a luat niciodată aminte la acele lucruri.

Din când în când, mai aflu de-o maică ce a murit: s-a dus și biata maică Stareță, c-acum îi stareță maica Justina, s-a dus și maica Xenia și maica Natalia și maica Fevronia; maica Paraschiva mai trăiește, săraca, dar nu se mai poate mișca de cinci ani din pat și-n biserică ți-e mai mare jalea s-auzi ce-au ajuns cântările la strană.

La masă, stau dus pe gânduri, nu într-atât încât să nu văd cât îi de bun borșul de lobodă, dres cu smântână, să nu mă încânte mirosul pilafului de hribi și să nu mă întorc, cu recunoștință, spre maica ce se înroșește de mulțumire când dau de alivenci care păstrează încă gustul frunzelor de nuc pe care au fost făcute, după regulă.

Treaba asta mă-mpacă de tot; dacă s-au și schimbat multe prin mănăstire, bucătăria cea bună tot a rămas și ea mă face să re trăiesc timpurile trecute mai bine decât orice istorisire a maicilor.

* * *

Acum, pentru ultima oară, poate, în viață, mă găsesc iarăși în fund de coclauri moldovenești, după patru ceasuri de treapăt zdruncinat, într-o biată brișculiță a maicilor. Mi-e dureros gândul că n-oi mai avea să văd căluți ca cei de adineaori, opintindu-se la urcușul Bălăbăneștilor, nici grozavele amenințări din biciușcă ale argatului mânăstiresc, grăbindu-se în colbul din stânga trăsorii și cu hățurile în mâna dreaptă sprijinită de capră.

Și nu m-a mai aștepta nici maica Evdoxia, în capul scărilor arhondaricului, cu masa pusă pe cerdac, pentru ospăț de alivenci.

Vezi tu, dragul meu, mânăstirea-i pentru mine suflet din sufletul meu, căci aici mi-au prins făptură visări ale copilăriei, aici mi-am umplut mintea de eresuri și mi s-a înspăimântat cugetul la auzul blestemelor călugărești.

La mânăstire m-am deprins să privesc în față și fără temere oseminte ce se dezgropau în curte și se adunau în ușa bisericii, ca să fie deslegate de grea furisenie.

La mânăstire mi-am aprins, la 9 ani, cea dintâi țigară, ce-mi răsucise, cu mâna ei, maica Frăsina.

La mânăstire am aflat și eu de dramele dragostei, când, la înmormântarea sorei Agripina, frumoasă ca icoana Precistei, stinsă la 20 ani de oftică și de iubire, am auzit-o pe maica Polixenia răcnindu-și amarul și sortind-o să aibe parte de „viermii cei neadormiți”, pentru scârba ce i-a pricinuit uitarea lui Domnul Take.

În anii copilăriei, tata mergea adesea la mânăstirea Adam, împreună cu mama sa, care legase prietenii cu numeroase

măicuțe. Aici, mai târziu, odată cu plecarea tatei la studii și apoi în misiunile din străinătate, ea se retrăgea peste vară.

Tata s-a dus, în mai multe rânduri, s-o viziteze aici dar cele două secvențe, destul de apropiate ca tematică, chiar dacă scrise la distanță în timp, una de alta (reflectată în grafia manuscrisului), nu pomenesc nimic de prezența Bunicuței.

Cred că fiecare din ele a dorit să fie începutul unei povestiri mai ample despre aceste locuri, dar care niciodată nu a fost continuată.

Nu sunt date.

Notiță explicativă¹:

Mănăstirea Adam- 9 viețuitoare, viață de obște.

Hram: Adormirea Maicii Domnului, Izvorul Tămăduirii.

Adresă: sat Adam, com. Drăgușeni, 805200, jud. Galați.

Acces: din DJ 242 Galați (75 km.) -Tg. Bujor (3 km.) - Bârlad (30 km.); în dreptul loc. Ghinghești DC 103 - 5km. până la Adam.

Stareță: Monahia Anastasia Cimbru.

La sfârșitul veacului al XVI-lea, a fost ctitorit, de către un cioban din părțile locului, un mic schit, cu hramul Tuturor Sfinților. Faima noului locaș de închinare se datorează, încă dintru început, unei icoane făcătoare de minuni a Maicii Domnului, donată de un monah rătăcitor din părțile Răsăritului. La mijlocul sec. al XVII-lea, serdarul Adam Movilă construiește pe locul vechiului schit o biserică din piatră și cărămidă - de aici și numele de astăzi al mănăstirii. În 1695, este închinată lavrei Sf. Ecaterina din Sinai. În 1795, devine metoc al mitropoliei de la Iași. Mănăstirea Adam a fost una dintre cele mai prospere vetre monahale din Moldova de până la secularizarea averilor mănăstirești (1863). Desființată în 1959, de către regimul comunist, va fi reînființată în 1991, ca mănăstire de călugări. În 2001, redevine mănăstire de maici.

În ultimii ani, au avut loc ample lucrări de restaurare și consolidare a bisericii vechi, ridicată în 1803.

¹ Informații extrase din *Ghidul mănăstirilor*, Editura Sophia, 2010, p. 76.

Scumpi profesori și camarazi!

În aceste ceasuri de bucurie în care ne-am regăsit, după treizeci de ani, pentru a retrăi clipe din prima noastră tinerețe, sunt sigur a fi interpretul tuturor când aduc aici mulțămită celor ce reprezintă, printre noi, falanga dascălilor de altă dată, de care ne-am mândrit în viață și cărora le datorăm mai mult decât ne-am putea închipui. Mulțămită totodată și pentru străduința lor rodnică de a ne fi sădit în minte elementele solide ale formațiunii noastre intelectuale de mai târziu.

Fiecare dintre noi, sub imboldul ascuns al firii noastre, ne-am croit existența ce ne era sortită, am luptat, am suferit și vom mai suferi, desigur, și vom lupta într-una.

Astăzi, când, după treizeci de ani, ne strângem rândurile spre a munci mai departe, în chip constructiv, cu gândul la o înălțare spirituală a omenirii, demnă de minunatele sale progrese materiale, privim, cu un sentiment de frățească pietate, golurile lăsate de cei dispăruți, dascăli sau camarazi, și le păstrăm vie în suflete flacăra curată a aducerii aminte.

Vă cer acum iertare, dacă-mi permit să deschid o paranteză – dar viața nu-i adesea decât un șir lung de paranteze –, și, deoarece propria mea existență m-a

obligat să-mi duc zilele într-o atmosferă de așa-zis „climat internațional”, încerc să-mi descarc o clipă sufletul și să-l purific la adierea vechii noastre camaraderii, cu acest prilej unic al întoarcerii cu treizeci de ani în urmă și al clipei de sinceritate ce am pretenția a retrăi.

Cu inima îndurerată, constat cum, în veacul nostru, s-a abătut asupra lumii un val de trist obscurantism, care nu se poate compara nici chair cu epocile întunecate ale Evului mediu celui mai îndepărtat.

Nu atât evenimentele ce se desfășoară sau se pregătesc și care amenință a deveni tragice mă pun la grijă, ci însăși mentalitatea care stăpânește astăzi orizontul. O asemenea mentalitate afirmă, cu siguranța oarbă a forțelor elementare, – și repet aici cuvinte ce m-au îngrozit – *„L'âge de l'homme pensant a pris fin; c'est l'âge de l'homme agissant qui se développe en ce moment pour dominer le Monde et pour créer l'humanité de l'Avenir”*.

Înțelegeți bine ce înseamnă această profesiune de credință: iată-l pe „homo agens”, venit să se măsoare cu acel biet „homo sapiens” ce noi sperăm încă a mai fi, timp în care „homo agens” ia numaidecât aspectul faimosului prototip de „chauffeur”, pe care Keyserling ni-l anunța, îndată după război, ca ideal de umanitate nouă, care imprimă tendințe tot mai vădite către o năvală de automate nesimțitoare, către o dezlănțuire de „golemi” însetați de distrugere.

Tabloul, așa urât cum ni se înfățișează, nu trebuie totuși să determine în noi un sentiment de resemnare sau de renunțare.

Dimpotrivă, încrezători în virtutea forțelor spirituale, să ne facem mai departe datoria de oameni cugetători, cu gândul la trecutul pe care-l evocăm astăzi și cu nădejdea vie în facultatea de reechilibrare a lumii în veșnică transformare.

Să ne spunem că, în definitiv, nu suntem cu toții decât: „*les moments incertains d'une chose éternelle*”.

25.6.1939

Cuvântul tatei, la serbarea de 30 ani de la absolvirea Liceului Vasile Alecsandri din Galați. Text manuscris și datat.

Monsieur le Président,

J'ai l'honneur de remettre entre les mains de votre Excellence les Lettre par lesquelles Sa Majesté le Roi, mon Auguste Souverain, porte à la connaissance de Votre Excellence que la mission de mon prédécesseur, monsieur Jean Pangal a pris fin.

Mon Auguste Souverain ayant daigné me confier la mission de représenter la Roumanie auprès du Chef de l'Etat et du Gouvernement de la noble Nation portugaise, je prie très respectueusement Votre Excellence de croire combien je m'estime heureux de l'insigne honneur qui m'incombe.

Nos deux peuples, Monsieur le Président, sont le temoignage vivant de la pérenité du génie latin implanté à jamais aux deux extrémités de l'Europe.

Le vôtre, sentinelle avancée sur la Mer Océane, brava hardiment les flots et fut l'un de promoteurs de l'histoire moderne du Monde. Le nôtre, sentinelle obscure aux confins troubles de l'Orient, monta vigoureusement la garde de la civilisation méditerranéenne durant les longs siècles de sa douloureuse histoire.

L'exemple magnifique du progrès national, social et économique, réalisé par le Portugal sous l'éminente direction de Votre Excellence et du Chef du

Gouvernement est pour la Roumanie la preuve indiscutable et le plus bel exemple de ce que peuvent donner le travail dans l'ordre et la persévérance dans l'esprit du devoir.

Le Portugal d'aujourd'hui constitue pour le monde entier la victoire éclatante de la volonté agissante de l'esprit sur les forces amorphes et inertes de la matière. Les regards de sympathie que mon pays porte sur le Portugal lui donnent l'espoir dans un avenir prochain plus clair, plus pur, plus lumineux, sous le signe de la Croix que nous tous, soldats du Christ, nous servons et adorons.

Oserais-je, Monsieur le Président, exprimer ici un humble message dont je suis porteur, non plus officiellement de la part de mon Gouvernement mais anonymement de la part du simple citoyen roumain, pour lequel l'idée du Portugal et les noms de son Chef d'Etat et du Chef de son Gouvernement sont l'objet d'une admiration sans bornes et le vivant symbole de ses esperances les plus chères dans un renouveau à souhaiter pour l'humanité toute entière?

C'est donc avec un sentiment de profonde émotion - latine, pourrais-je presque dire - que je forme an arrivant au Portugal les voeux les plus chaleureusement dévoués pour le bonheur de Votre Excellence et pour la prospérité de la grande et noble Nation portugaise, en L'assurant que nos efforts incessants seront employés pour développer et resserrer encore davantage les relations si heureusement établies entre nos deux pays.

Je sollicite, à cet effet, Monsieur le President, l'entière bienveillance de Votre Excellence et celle du Gouvernement de la République pour l'accomplissement de ma mission et j'ai l'honneur de remettre entre Ses mains les Lettres par lesquelles Sa Majesté le Roi, mon Auguste Souverain, m'accrédite auprès d'Elle en qualité de Son Envoyé extraordinaire et Ministre plenipotentiaire.

Textul, de 5 pagini manuscris, redactat de tata pe coală ministerială, cu corecturile sale și adnotat de el cu creionul, după foarte mulți ani, precizând, în titlul primei pagini: „Alocuțiunea pronunțată de către D. I., cu ocazia remiterii scrisorilor de acreditare către Excelența Sa, generalul Carmona, președintele Republicii portugheze”.

Evenimentul a avut loc la 29.4.1941 și este consemnat, ca atare, în Jurnalul politic, vol. I, p. 225.

Tata s-a aflat, ca ministru plenipotențiar, la Lisabona, între 10 martie 1941 și 15 decembrie 1941, când a fost rechemat în centrala Ministerului Afacerilor Străine, ca urmare a dezacordului trimis în scris, la București, cu privire la depășirea Nistrului, după ce fusese eliberată Basarabia.

Cheltuieli lunare

Taxe școlare (2 copii)	2.500.000 lei
U.C.B. (impozite, apă-canal)	1.895.400 lei
Radio	130.000 lei
Electricitate	758.600 lei
Servitori (bucătăreasă + 2 jupânese)	1.000.000 lei
Lemne bucătărie (1000 kg)	2.000.000 lei
Încălzit (4 tone de cărbune autocalor)	14.000.000 lei
Alimente (10 persoane)	9.000.000 lei
Îmbrăcăminte copii (1/12)	1.000.000 lei
Încălțăminte copii (1/12)	500.000 lei
Doctor, dentist, farmacie	300.000 lei
Total	33.084.000 lei

N.B. Se renunță la: tramvai, ziare, țigări, teatru sau cinematograful, vilegiatură, scrisori, cărți de citit, mese sau ceaiuri, etc.

Nu se poate renunța la un minim de hrană (30.000 lei/zi/pers.), la studiile copiilor (unde nu s-au socotit cărțile de școală), la îmbrăcăminte și încălțăminte copiilor care cresc și au nevoie de lucruri noi în fiecare an, la un minim de încălzire a casei, la taxele și impozitele către Stat și comună.

Tuturor acestor cheltuieli, trebuie făcut față cu 4.800.000 lei/lună (leafă Minister).

După 2 ani deficitari, sunt inexistente veniturile proprietății, rămase de 50 ha, unde au fost investiți bani, prin împrumuturi realizate asupra proprietăților urbană și agricolă. Iar lipsa de numerar pe piață paralizează tot mai complet posibilitățile de vânzare treptată a lucrurilor din casă (argintărie, covoare, tablouri, haine, porțelanuri, etc.)

Care poate fi remediul?

Textul este scris pe o foaie de bloc-notes, probabil în vara anului 1946, deci înaintea morții bunicuței (octombrie, acel an) și cu câteva luni înaintea scoaterii tatei din M.A.E. (în iunie 1947).

Mai trăia cu noi Juliette Fleuron, vechea guvernantă a mamei; a murit în 1952, cu câteva luni înaintea evacuării noastre forțate din casă, în martie 1953.

Patru generații

În această încercare cu totul incompletă, ce n-ar avea nicicând îndrăzneala să pretindă a fi un studiu critic și nici măcar o searbădă monografie documentară, ne vom permite să prezentăm, în chip cu totul subiectiv, doar niște fugare instantanee, prinse în goana zbuciumată a vieții, ale acelor persoane proeminente ce-au ilustrat prima jumătate a veacului nostru, atât de bogată în peripeții, dar atât de vlăguită de oameni și de caractere.

E vorba de cei patru Regi pe care ni i-a hărăzit Soarta și care, am putea afirma, au întruchipat oarecum însăși ființa succesivelor generații de români care au clădit istoria contemporană a țării noastre și atmosfera morală în care a trăit și s-a priticit pătura conducătoare, selecționată - în bine sau în rău, după vremuri, - ca figuri reprezentative ale Neamului nostru.

Dacă facem o asemenea apropiere între Suveranii țării și bărbații politici de care s-au înconjurat, e pentru simplul dar profundul motiv că, știut este, orice popor și orice epocă nu-și are decât conducătorii pe care îi merită. Acest adevăr, verificat în nenumărate ocazii, face să se răsfrângă și asupra reprezentanților poporului însuși o parte a calităților recunoscute Suveranului, dar îi și impune aceluși Suveran, ce s-ar dovedi mișel sau păcătos,

să-și împartă vina și oprobiul cu toți cei ce l-au slujit și i-au îngăduit să-și facă nestingherit podoabă din păcatele și din cusururile sale.

România modernă a ajuns prea de timpuriu la o maturitate ce mirosea mai degrabă a „emanciparea” unui minor lăsat de capul lui, înainte de a i se fi copt îndeajuns mintea.

Poporul român n-a avut vreme și nici prilej să-și câștige, prin muncă aspră și prin luptă cinstită, libertățile cetățenești, ci prea deodată a trecut de la o alcătuire de quasi-feudalitate la un sistem de democrație apuseană ce i s-a dat să înghită pe nemestecate.

I s-a dăruit acestui popor, în 1866, copia unei Constituții belgiene, pe care nu și-a câștigat-o prin propriile virtuți și pe care, deci, n-a fost în stare nici s-o aprecieze, nici s-o asimileze.

Așa că, din capul locului, poporul acesta s-a arătat supus, maleabil (având totuși, în străfundul sufletului său, unele rezerve mentale ce mai niciodată nu se încumeta să le exprime), adeseori slugarnic și mai întotdeauna lipsit de caracter, acestea putând fi, la rigoare, explicate și prin nevoia vitală, în trecut, de a se pleca în fața semeților săi vecini, după cum bătea vântul, spre a nu fi smuls din rădăcini și înecat de puhoaiile pornite să-l cotopească.

N-ar trebui, totuși, exagerată, și nici împinsă la extrem, această înfățișare a neamului nostru în culori prea negre. Căci a avut și oameni de seamă, care și-au dat

adesea uitării - ba chiar și-au sacrificat - interesele personale pentru binele obștească și pentru propășirea țării.

Nu-i nevoie măcar a rosti numele celor ce-au fost o cinste a Neamului: cu toții, le avem în suflet și pe buze.

Acestea fiind zise, vom căuta să ne lămurim, prin câteva trăsături sumare, figura primului nostru Domnitor, adus de peste hotare din dorința unanimă a țării, spre a curma, odată pentru totdeauna, intrigăria luptelor pentru domnie și a da românilor puțința să-și croiască o viață modernă, dezbărată de năravurile orientalismului ce, de atâta vreme, îi copleșiseră și le adulteraseră aproape și sufletul.

După ultima experiență cu Cuza Vodă, care, pe lângă mari virtuți, dăduse dovadă și de unele scăderi, inerente firii sale poznașe, pleiada bărbaților noștri politici, despre care am amintit mai sus, a socotit că era „die höchste Zeit” s-o isprăvească, fără altă zăbavă, cu domniile pământene.

În timp ce elemente secundare de acțiune îl alungau pe Cuza, căpeteniile mișcării de regenerare se adresau Curților din Apus, pentru ca un prinț din vreo casă domnitoare să se hotărască a-și lua greaua răspundere de a accepta sarcina aleatorie să se urce într-un scaun încă atât de șubred și de a-i consolida viitorul.

Peregrinii noștri, cu drag de țară și cu dor de mai bine, cu ochii ațintiți asupra strălucitului lor voitor de bine, falnicul „cărvunar” de la Tuilleries, care-i cam îndruma, au mers mai întâi la Bruxelles, să ofere fratelui

mai mic al Regelui Belgiei, Prințul Philippe - Eugène - Ferdinand - Marie - Clément - Baudoin - Léopold - George, conte de Flandra, domnia Principatului României. Acesta însă, fie din pricina surzeniei sale congenitale fie, mai curând, ferindu-se să cadă și el în vreo capcană, asemănătoare celeia în care se zbătea biata soră-sa în sălbatecul cela de Mexic, și temându-se de un dar similar, venit tot din partea Franței („Timeo Danaos et dona ferente”), a refuzat politico oferta, preferând să-și ducă mai departe o viață tihnită, la umbra augustului său frate, Léopold II.

Atunci, tot guvernul imperial din Paris le-a indicat românilor „en quête d'un maître”, grăbiți mai ales să pună perfida Austrie și nu mai puțin perfida Rusie în fața faptului împlinit, să-și facă propunerea unei alte Curți, aceea a Hohenzollern-ilor, mai exact, ramurei sale nedomnitoare, din Sigmaringen. Această nobilă familie, reprezentată prin Carol-Anton de Hohenzollern, avea dublul avantaj de a nu prea îndepărta țelurile românilor de primul lor demers, căci aici era vorba de un fiu al socrului Contelui de Flandra, și, mai ales, de a se arăta încă mai mult pe placul lui Napoleon, foarte atent întodeauna de a susține și de a protegui orice cîmoticie - fie ea chiar mai aproximativă decât „à la mode de Bretagne” - de-a ilustrului său înaintaș. Și aici ar fi fost vorba de un vlăstar, după mamă, al vicontesei Stéphanie de Beauharnais, nepoată a Josephinei și fiică adoptivă a lui Napoleon cel Mare.

De aceea, Prințul Carol-Anton, autorizat fiind de către Regele Wilhelm al Prusiei, șeful recunoscut al Casei de Hohenzollern, a acceptat oferta, în numele fiului său, Karl-Eitel- Friederich-Zephirin-Ludwig, născut la 20 aprilie 1839.

Având și cuvenita blagoslovenie a împăratului Franței, tânărul de 27 ani și-a părăsit în grabă părinții și situația sa de locotenent în armata prusacă și, însoțit de Ion Brătianu, pe care, în chip aparent, îl întovărășea cu geamantanul în mână, cu aspectul modest și decent al unui valet ce acesta își aducea din străinătate, a trecut, nebăgat în seamă, pe sub nasul autorităților austriace, călătorind chiar pe un vapor al *Lloyd*-ului, până la Turnu-Severin, unde a sosit în ziua de 10 Mai 1866 și unde Brătianu, sărind iute de pe punte pe malul românesc, a prezentat, profund înclinat, omagiul său de sfetnic fidel, noului Domnitor al țării.

Ochii surprinși ai comandantului vasului, văzând ceremonia de jubilație improvizată de către cei ce așteptau, cu atâta nerăbdare, pe călători, au priceput prea târziu farsa ce i se jucase.

Acel Carol I, proclamat în aceeași zi Domn al României, menit să întemeieze o dinastie, fără a cunoaște nici limba, nici moravurile unui popor care-l chemase să-i fie stăpân, a avut, de la început, adâncă cumișenie să țină neîncetat seama de sfaturile bărbaților din jurul său, chiar atunci când acestea poate nu-i prea conveneau.

Vrednic a fi socotit drept un adevărat „descălecător de Țară” pentru istoria modernă a neamului nostru, Carol

I a reușit, prin voința sa nestrămutată a se face respectat. A reușit să redea poporului român sentimentul mândriei și al respectabilității, de care veacuri de înjosire și de îngenunchiere îl lipsiseră aproape cu desăvârșire.

Este drept - și trebuie să recunoaștem - că, proaspăt ieșiti la cer deschis din întunecimea mocirloasă în care zăcuseră românii atâta amar de vreme, numai puțini dintre ei - și anume doar cei deprinși, din tată în fiu, să-și cinstească străbunii și să ție capul sus - s-au putut trezi la lumina zilei fără să le vie amețeală și fără nici să-și piardă sărita. Așa au fost frații Golești, un Kogălniceanu, un Ion Brătianu, un Lascăr Catargi, un Ion Ghica, un Petru Carp și câțiva alții, pe care i-am putea număra pe degete.

Pe asemenea bărbați de stat, cu care s-ar fi putut mândri orice veche națiune crescută la razele binefăcătoare ale civilizației Apusului, s-a bizuit tânărul Domnitor, sosit de pe meleaguri atât de deosebite, ca să-și ridice Țara, de la un umil principat vasal Sultanului, la rangul de quasi-arbitru al destinelor popoarelor din Balcani, în momentul semnării, la 28 Iulie 1913, a tratatului de pace de la București, și de țință a supralicitărilor de adulație din partea mai marilor lumii, când cu vizita Țarului la Constanța, la 1 Iunie 1914, aproape în preajma izbucnirii conflagrației mondiale.

Sincer respectat înlăuntru și stimat în afara granițelor până și de către cei mai falnici suverani, ca un Nestor al Europei, Vodă Carol este, pe bună dreptate, îndrituit să fie numit „Carol cel Înțelept”.

Crescut la școala aspră a disciplinei prusace și posedând, în străfundul firii sale de mândru feudal, simțul datoriei și al onoarei, Carol se instalase în Scaunul Domnesc din București ca demn reprezentant al Hohenzollerni-lor, care au reușit, în mai puțin de două veacuri, să ridice markgrafiatul electoral de Brandenburg la rangul temut și impunător de Imperiu german.

Și acest vlăstar al unui neam atât de aprig și de stăruitor în îndeplinirea planurilor ce-și făurea avea menirea să frământă, cu iscusință, aluatul încă necrescut al unui popor tânăr, pe care să-l dospească, să-l înalțe și să-l consolideze temeinic, după pilda celor văzute și învățate acasă. S-a pus, deci, sânguitor, pe treabă, râvnind să preschimbe o plăpândă țărișoară quasi-orientală într-un stat modern, înfloritor și respectat.

Este adevărat că, atunci când, debarcând de pe vaporul austriac, a declarat, cu mult spirit: „din clipa în care am pus piciorul pe acest pământ, am devenit român”, proaspătul Domnitor nu gândea atât să se adapteze el însuși mediului local, cât, mai cu seamă, să prefacă acest mediu și să-l ridice la nivelul occidental.

Vroia, desigur, să devină român, însă după chipul și asemănarea tipului ideal de român ce-și făurise în cugetul și sufletul său german. Căci Vodă Carol a fost și a rămas toată viața un desăvârșit german, care și-a servit cu destoinicie Țara sa de adopție, dar care n-a încetat nicidecum să simtă și să vibreze ca un adevărat german. „Treue Liebe bis zum Tode schwor ich Dir, mein Vaterland”, iată sentimentul profund ce-i anima - cum

era, de altfel, și natural să fie -, toate fibrele întregii sale ființe.

Ca tânăr Domnitor și apoi ca Rege din ce în ce mai respectat, Carol s-a servit, cu dibăcie și cu noroc, și a fost slujit cu credință, de acea mână de oameni de seamă, pe care Pronia Cerească îi hărăzise Țării noastre, în epoca sa de încheiere.

Vremea însă trece și firea nărăvașă a omului se dă după vremuri și se lasă prea ușor ademenită de o viață îmbelșugată și de momelile sale. Marii noștri bărbați de stat au fost, cu încetul și pe nesimțite, înlocuiți prin alții mai mărunți, mai slabi de înger sau mai ahtiați de huzur. Așa că manifestări ca acelea de vertiginoasă ascensiune a României, de care s-a pomenit mai sus, și care au culminat parcă în ajunul primului război mondial, au fost și ele însoțite de multiple dovezi de vădite scăderi morale și de exemple nefericite, precum sângeroasele revolte din martie 1907, venite să completeze, ca un soi de „revers de la médaille”, poleiala Expoziției jubiliare din 1906.

Regele Carol, după spusele tăioase și oarecum exagerate ale lui Carp, și-a început domnia cu trei frați Golești și o termină cu trei frați Ionești.

Fiindcă veni acum vorba despre Carp, conu Petrache, crescut și dânsul în spirit german și cu adânci convingeri monarhice - se știe bine că avea drept motto: „Regele și dorobanțul” - nu putea, totuși, admite pretenția Suveranului de a nu se mulțumi să domnească, ci de a voi să și guverneze.

Odată, când Regele începuse să cam obosească de prezența autoritară a lui Carp în capul guvernului și când, cu meșteșugite circumlocuțiuni, îi amintea de principiul constituțional al alternanței partidelor la cârma statului, pentru ca un același partid să nu dețină timp prea îndelungat puterea, Carp îi răspunde:

„Sunt pătruns, Sire, de profunda înțelepciune a adevărului expus de Maiestatea Voastră. Bineînțeles că Maiestatea Voastră n-a lipsit să convingă de acest adevăr și pe cumnatul meu, Sturza” (știut fiind că Mitiță Sturza, șeful partidului liberal, care săruta mâna Regelui și încuviința fără murmur toate exigențele Suveranului, urma să-l înlocuiască, cu perspectivele unei lungi guvernări).

„Ach! Tom! Karp, totauna klumeț...”, ripostează Carol, râzând, dar îl obligă totuși pe Carp să-și înainteze demisia.

Atunci când intransigența conului Petrache se ciocnea prea puternic de voința de fier a Regelui, felul său de a trânti ușile după vreo audiență prea furtunoasă era să-l numească pe Suveran - atunci când povestea scena cu humorul său obișnuit - cu prenumele Zephirin, unicul mai caraghios din lungul pomelnic cu care-l dăruise, la botez, sfânta biserică romano-catolică.

O singură dată au fost de acord aceste două temperamente de dominator: la Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 20 Iulie 1914, atunci când - pentru motive diferite, desigur - doreau amândoi intrarea României în război alături de Puterile Centrale.

Regele, spre a-și onora semnătura și, poate, spre a redobândi, în acest chip, Basarabia, pe care, sub a sa domnie, ne-au smuls-o rușii, la Berlin, în 1878; Carp, pentru simplul motiv că, fiind moldovean, își cunoștea bine vecinii, atunci când declara „coram populo”, sus și tare:

„Înțelegeți odată, bre gogomanilor, nu sunt germanofil, sunt rusofob.”

Amândoi au închis ochii amărăți de a nu fi fost ascultați. Și nu știu, zău!, dacă, dintr-un anumit punct de vedere, n-au avut poate dreptate.

Cu morga sa de ilustră ascendență și nutrind în suflet un sentiment iritant de dușmănos dispreț față de atâția români ce adesea, fără noimă, îl luau în zeflema, Regele Carol n-a nutrit niciodată nici cel mai mic sentiment de reală afecțiune pentru poporul său de elecțiune.

Ba chiar, cu chip de mărturisire către unii din intimii săi, dânsul se lăuda chiar, ca un soi de răzbunare pentru bruftuieli din trecut, că ar fi avut toate femeile din societate, pe care și le-a dorit.

O fi sau nu adevărat? În tot cazul, a făcut-o cu discreție și ținuta sa n-a putut nicicând da loc la bârfeli. S-a vorbit de un Alexandru Tzigara-Samurcaș, de un Alexandru Davila, de o Zozo Bengescu. Or fi aceștia din os domnesc? Nimeni și, în primul rând, cei interesați, ei-înșiși, nu s-au încumetat vreodată a se făli sau a se folosi de o asemenea obârșie, ca să provoace cel mai mic scandal pe această temă.

(Dar asemenea mici și întrucâtva meschine răzbunări trec și trebuie să treacă neabăgate în seamă când privim la incalculabilele servicii aduse țării de acest mare Suveran, care a reușit, într-o viață de om, printr-o perseverență activitate, să transforme principatul surugiilor lui Privileghiu într-o mândră „Belgie a Orientului”, legată, prin *Orient-Express* și prin cotidianul *Berlinul*, de marile capitale ale lumii; să preschimbe schelele caicelor turcești din Galați și din Brăila în porturi de trafic internațional și să răspândească bogățiile păcurei și grânelor românești, peste podul de la Cernavodă și prin vapoarele Serviciului nostru maritim din portul modern al Constanței, până la Alexandria, Marsilia sau Rotterdam; să dea un avânt neînchipt de rapid învățământului superior în toate domeniile artelor și științelor; să ne pună, într-un cuvânt, pe picior de egalitate cu țări de veche civilizație și să dea, pe bună dreptate, simpaticului București de altă dată, cu viața sa plăcută și cu societatea sa aleasă, titlul binemeritat de „micul Paris”).

Da, e foarte adevărat; acest mare Suveran a fost apreciat (în măsura pretențiilor de proprie valoare a protipendadei noastre politice), a fost respectat (până la un punct, de către mândria vechii noastre boierii) dar n-a fost nicicând iubit.

Și asemenea sentimente nu s-au sfiit unii a i le arăta.

Căci Vodă Carol a primit în viața sa bruftuiești de la fețe mai simandicoase decât ale unora de teapa lui Orășanu și le-a încasat în tăcere, cu tărie și cu înțelepciune.

Așa, de pildă, când cu scandalul de la sala Slătineanu, în 1870, și cu violentele manifestări anti-germane, Domnitorul a trimis vorbă primului ministru, Ion Ghica, rugându-l să ia grabnic măsuri pentru ca asemenea scene ce jignesc profund sentimentele sale personale să nu se mai producă, adăugând că, în caz contrar, se va vedea silit să abdice.

Răspunsul lui Ghica a fost brutal:

„Ducă-se învârtindu-se.”

Vodă a înghițit, a rămas pe loc, dar, din acel moment, cariera politică a lui Ion Ghica a fost sfârșită. E drept că, mai târziu, a fost trimis ca ministru la Londra, unde - ca și Alecsandri la Paris - , a făcut, ca diplomat, o figură ștearsă, deși onorabilă. Dar atâta tot.

Și totuși.....

Personalitatea atât de rece, atât de calculată, atât de utilitară a Regelui Carol, a avut - foarte ascunsă, ce e drept - și latura sa romantică, sentimentală, în vădit contrast cu socotința sa meticuloasă.

Neiertător față de un altul și necruțător față de sine însuși s-a dovedit a fi, într-o anumită împrejurare, de o neînțeleasă slăbiciune față de generalul Constantin Coandă.

Acesta, om fin și agreabil, ofițer cu studii strălucite (politehnician din Paris, dacă memoria nu ne înșeală), fost aghirotant regal, avea un cusur strașnic, iremediabil: era un neînfrânat jucător de cărți și-și pierdea la club zile și nopți și, pe deasupra, și toți banii ce avea și ce n-avea.

Regele, însă, i le trecea toate și se făcea că habar n-are de nimic.

Ceva mai mult încă: știindu-l strâmtorat, a scos din caseta sa particulară suma de 400.000 lei (lei-aur, să nu fie cu bănat!) și i-a dăruit lui Coandă, ca să-și clădească casa sa, în stil Louis XIII, de pe Bulevardul Colții. Dar Coandă era tocmai într-o serie neagră la club și - păcătosul de el, n-are de lucru? - gândește să se refacă cu acești bani. Îi joacă ... și-i pierde, până la ultima lețcaie.

Pentru el, era catastrofa cea mai cumplită, dezastrul definitiv, însăși cariera compromisă, căci, după o asemenea bazaconie, cum să mai aibă îndrăzneala a da ochii cu Regele? Ei bine, Regele n-a zis nimic, a scos alți 400.000 lei și i-a dat din nou, fără niciun cuvânt de muștrare, fără nici cea mai ușoară aluzie măcar.

Explicația acestei mărinimii miraculoase din partea unui Suveran atât de meticulos și de econom, cărpănos chiar, ar fi putut adăuga adversarii?... „Cherchez la femme”.

De rândul acesta însă, în bunul, în frumosul, în cinstitul înțeleș al cuvântului.

Doamna Coandă, născută Aida Conneau, era fiica faimosului Henri Conneau, medicul personal, dar, mai ales, amic al Împăratului Napoleon al III-lea. Acest neprețuit prieten, născut la Milano în 1803 și mort în Corsica în 1877, a început prin a fi secretarul intim al prințului Louis Bonaparte și totodată medicul de casă al reginei Hortense, în exilul său de la Arenenberg.

În atitudinea sa de pretendent cu aspecte de conspirator, Louis Bonaparte s-a servit de nețărmuritul devotament al lui Conneau, care, niciodată, nu s-a dezmințit. Acesta a împărtășit, în 1840, captivitatea de la Ham a pretendentului și tot dânsul a contribuit, în bună parte, la evaziunea lui Badinguet din 1848, fapt pentru care a și fost condamnat.

În fine, după multiple ezitări, prințul-prezident dă, la 2 Decembrie, lovitura de stat - grație mai ales voinței de fier a fratelui său natural, Morny („Louis, si tu ne signe pas le decret, je te casse la gueule”, i-a strigat acesta, amenințându-l cu pistolul, în noaptea de pomină, de la Elysée). Imperiul este proclamat și Conneau devine imediat primul medic al Împăratului, șeful serviciului sanitar al Casei imperiale, membru al Corpului legislativ, apoi senator și membru al Academiei de medicină...

Doctorul Conneau a avut un fiu născut în 1856, ce a comandat o divizie de cavalerie în 1914 și a murit în 1930. Pe noi, însă, ne interesează Aida, venită pe lume mult mai târziu decât acest frate al ei și a cărei mână i-a fost acordată iscusitului nostru Coandă, în timp ce acesta se afla, pentru studii, la Paris. Tocmai aici stă miezul povestirii, „hic jacet lepus”, și însuși rostul acestei exagerate digresiuni.

Anecdota scandaloașă pretinde că Aida n-a fost fiica doctorului Conneau ci un copil din flori al împăratului Napoleon, pe care acest prieten devotat al Suveranului a primit-o în cel mai mare secret și i-a conferit o stare civilă, ca să-l scape pe ilustrul său prieten de inevitabilele scene

din partea poruncitoarei sale „Ugenie”. Adevărul însă s-a aflat mai pe urmă, după moartea lui Napoleon, în 1873, când nici nu mai erau motive ca secretul să rămână veșnic neviolat.

Regele Carol, „la personne la mieux informée d'Europe”, a fost și el pus la curent de cel interesat, poate mai cu seamă că și tânărul ofițer Coandă avusese un nas de copoi, când a devenit soțul putativei domnișoare Conneau. Carol, urcând culmile gloriei, își aducea cu o vie recunoștință aminte de primii săi pași nesiguri, din 1866, când binevoitoarea ocrotire de la Tuilleries îi fusese de un așa mare folos.

Sufletul cinstit al omului datoriei de pe Tronul din București găsisese acest mijloc ocolit de a aduce un slab tribut memoriei sacre a celui ce-l ajutase în grelele sale începuturi.

Dețin această informație despre ascendența doamnei Coandă de la fostul meu socru, Mișu Seulescu, prieten intim și din tinerețe, de-al generalului Coandă. Fiica generalului, însă, precum și soțul ei, generalul Andrei Popovici, susțin totuși că doamna Coandă, coana Aida, n-ar fi fost fiica doctorului Conneau, ci a lui Charles Louis Albert Danet (1846-1909).

Acest Danet, avocat celebru, născut la Privas și mort la Paris, membru al decanatului Baroului parizian între 1890 și 1894, a pledat în multe procese civile și penale importante, ca afacerea Panama, Lucien Fenayrou, Gouffe etc., fiind totodată și membru al Societății de medicină legală din Franța și chiar directorul ei, în 1890-1891.

Nu îndrăznesc, nicio clipă măcar, a pune la îndoială o afirmație atât de categorică, din partea familiei. Ceea ce mi se pare însă oarecum bizar este faptul că soții Popovici acordă acestui Danet titlul de „doctor”, adăugând că acesta l-ar fi însoțit chiar pe prințul Loulou, în campania trupelor engleze în Zuzuland, unde, precum se știe, Prințul imperial și-a găsit moartea, în 1879, și de unde Danet l-ar fi transportat până la Farnborough, lângă Londra, găsindu-și aici veșnica odihnă, lângă împărăteasa Eugenie.

Este evident că, în niciun caz, în împrejurările de mai sus, persoana „doctorului” Danet nu putea fi confundată cu cea a doctorului Conneau, decedat, de altfel, în Corsica, cu doi ani înainte.

A putut, deci, exista un adevărat doctor Danet, poate chiar vreo rudă a celebrului avocat, care să fi plecat cu familia imperială în exilul din Anglia și care să fi fost atașat pe lângă persoana tânărului pretendent, însoțindu-l și în Africa de sud.

N-ar fi chiar exclus ca doctorul Conneau, sfetnicul și confidentul lui Napoleon al III-lea, să fi socotit a fi mai abil să aleagă pe acest doctor Danet, vreunul dintre colaboratorii săi intimi, spre a deveni tatăl putativ, dar oficial, al copilei Aida. În acest chip, desigur, ascendența ei naturală ar fi fost și mai bine ascunsă.

Dar atât. După stabilirea sa la Farnborough, doctorul Danet n-a putut păstra niciun fel de legătură cu fetița Aida, crescută, fără îndoială, în sânul, sau, cel puțin, sub directă supraveghere a familiei doctorului Conneau.

Am încercat a prezenta acest caz cu toată obiectivitatea și oricare ar fi adevărul, m-am simțit dator a înregistra și versiunea familiei, spre a arăta, odată mai mult, cât de anevoie se scrie Istoria și cum se dovedește, de fiecare dată, că Adevăr absolut nu există pe lume, cel puțin pe această lume, încărcată de atâta relativitate omenească.

Iată deci cine a fost omul providențial, ponegriț și totodată respectat, care, timp de 48 ani, a condus destinele acestei țări și a ridicat-o la un rang pe care, mai departe, fiii ei aveau îndatorirea s-o mențină, cu cinste, la nivelul la care ajunsese și chiar s-o înalțe, dacă virtuțile și însușirile lor i-ar fi îndrituit s-o facă.

Nobila sa soție, Regina Elisabeta, deși nu i-a dat, poate, un concurs efectiv la cârmuirea treburilor țării, a dovedit totuși, în nenumărate rânduri, înaltele ei însușiri sufletești, începând cu a fi „mama răniților” și sfârșind printr-un luminos mecenat al artelor.

Dânsa s-a ținut mereu cu mult deasupra micimilor omenești și, mai ales după ce s-a prăpădit singurul ei copil, s-a retras în izolare, ca poetă romantică și ca artistă. Unele ușoare excentricități sau chiar inițiative neinspirate - cum ar fi, de pildă, amestecul nehibzuit în aventura amoroasă a Prințului Ferdinand cu Elenuța Văcărescu - ar putea fi atribuite, la rigoare, Carmen Sylvei, iar nicidecum Reginei, care a fost impecabilă.

Carol cel Înțelept dispare la 14 Septembrie 1914, în plină vâlvătaie a incendiului aprins de primul război mondial.

Urmașul său la Tron, Ferdinand-Victor-Albert-Mainrad, născut la 24 august 1865, era fiul lui Léopold-Stephane-Carl-Anton-Gustav-Eduard-Thassilo, Principe de Hohehenzollern, Burgrav de Nürnberg, Conte de Sigmaringen și Veringen, Conte de Berg, Senior de Haigerloch și Woehrstein (născut la 22 Septembrie 1835 și, deci, frate mai mare al Regelui Carol al României) și al Antoniei-Maria-Ferdinanda-Michaela-Gabriela-Raphaela d'Assise, Ana-Gonzague-Silvina-Julia, Augusta de Braganza-Bourbon, Ducesă de Saxa (născută la 17 Februarie 1845), fiica Regelui Ferdinand al Portugaliei, Duce de Saxa, căsătorit cu Regina Maria II-da Gloria-Jeanne, Charlotte-Léopoldine-de Cruz-Françoise-Xavière-de Paule-Isidore-Michaela-Gabriela-Raphaela-Louise-Gonzague, fiica lui Don Pedro I, Împărat al Braziliei și a Leopoldinii-Caroline-Joséphe, fiica lui Franz I, Împărat al Austriei.

Dacă ne-am permis a încărca această pagină cu întreaga înșiruire din calendarul onomastic al Bisericii catolice, este spre a arăta că Regele nostru, Ferdinand, avea, după mamă, legături de sânge cu Împărăteasa Marie-Louise, a doua soție a marelui Napoleon, devenită apoi Ducesă de Parma, decăzând treptat la rangul de Contesă Neipperg și ajungând, în fine, Baronesă Bombelles, pe când, după tată, descindea din familia

Împărătesei Joséphine, prima soție a aceluiași mare cuceritor.

Dacă a avut mai puțin cap decât înțeleptul său unchi, Vodă Ferdinand a avut, desigur, mai mult suflet și, dacă n-a avut ținuta rigidă și impecabilă a predecesorului său, dânsul era plămădit, fără îndoială, dintr-un aluat mai pe gustul poporului român. Avea, cu alte cuvinte, o fire de boier pământean și, de aceea, poporul nostru l-a iubit.

De altfel, chiar din prima clipă după urcarea sa pe Tron, a dovedit, printr-o purtare demnă, că înțelege a fi bun român, alături de poporul ce-și alesese calea spinoasă a dezrobirii fraților săi din Ardeal și Bucovina. Așa că epitetul peiorativ de „Urechiat”, ce i se dădea cu o totală lipsă de decență, pe vremea când era încă Prinț moștenitor și când apărea, siluetă palidă, incoloră și insipidă, în umbra ilustrului său unchi, a dispărut complet din gândul și din vorbirea românilor.

Ceva mai mult, chiar și Regina Maria, cu aportul său de sânge rusesc (rusesc, vorba vine, dar, ... în sfârșit!) și cu morga ei de nepoată a Reginei Victoria (să nu se uite replica tăioasă făcută, în vijelioasa ei tinerețe, Reginei Elisabeta, care îndrăznise să-i atragă, delicat, atenția asupra unor manifestări cam necumpănite în purtarea sa: „Une petite-fille de la Reine d’Angleterre ne saurait recevoir de leçons d’une Princesse de Wied”) a avut o atitudine frumoasă, demnă și curajoasă în timpul războiului, așa că i s-au iertat multe.

Într-adins am subliniat acest „chiar”, spre a face, în acest chip, o fugitivă mențiune despre anumite scăderi

morale, mai ales de pe vremea când era Prințesă moștenitoare.

Ferdinand, la rândul său, și-a aruncat, în trecut, mânușa unor frumuseți primitoare ca Elvira Popescu, dar mai ales ca doamna Prezan, însă asemenea intermedii, cel puțin, nu-i creiau nici un soi de complicații. Multe s-au povestit despre Maria, datorită temperamentului ei plin de foc, fiindcă așa a lăsat-o Dumnezeu, dar toate n-au fost decât din dragoste și, desigur, unele i s-au atribuit de pomană.

Una, mai ales, din aventurile sale a avut mare răsunet pe vremea copilăriei mele.

E vorba de moartea neașteptată a colonelului Exarcu, fiul generalului Exarcu, din Bacău, fost atașat militar la Viena, care, în calitatea sa de aghiotant regal, a fost găsit mort într-o sală de baie a palatului Cotroceni. S-a spus că, surprins fiind, în flagrant delict, în camera Prințesei, ar fi fost împușcat de Ferdinand.

Care-o fi adevărul, nu se știe. Însă fapt cert e că sicriul a sosit plumbuit din București, spre a fi îngropat la Schineni, lângă Bacău, și că, „din înalt ordin”, nu s-a îngăduit nici părintelui și nici soției sale, Isa (născută Baroană de Hertz și remăritată, în urmă, cu doctorul Hesselmann, fiul unui pastor luteran din Craiova), să-i ridice capacul, după datina ortodoxă, în timpul slujbei religioase de înmormântare.

Marea și tenacea ei pasiune pentru Barbu Știrbey putea fi chiar duioasă, dacă n-ar fi degenerat și n-ar fi căpătat un caracter murdar, nu din vina ei, ci din pricină

că Brătienii au jucat, pe această carte, un enorm... „va banque”. Nu Regina deci, ci liberalii profitori au provocat starea de revoltă generală din timpul mizeriilor războiului, care, în 1918, îl autoriza pe un Argetoianu să proclame:

„Nous en avons assez d’un gouvernement de bidet et d’un régime de cabinet de toilette”.

Așa de mare era dragostea ei pentru Barbu și o orbise într-atâta, încât fructului dragostei lor i-a dat numele Ileana, spre a-i reaminti de întâlnirile lor amoroase din pavilionul de vânătoare al lui Știrbey, situat într-o încântătoare poiană din pădurea „La Ileana”, de lângă Buftea. Și această dragoste a Reginei era cu atât mai duioasă cu cât, după câțiva ani, cam prin 1923 sau 1924, Știrbey nu s-a sfiit să emită, în văzul și în auzul tuturor, un „uff!” răsunător, după o destul de prelungă convorbire între patru ochi, ce-i impusese Regina Maria în bibliotecă, cu prilejul unei serate oferite de Barbu în palatul său din calea Victoriei, atunci când, privind la Caterina Știrbey, așezată alături de principesa Ileana, ai fi jurat că sunt surori gemene.

Asemenea păcate i s-au trecut ușor cu vederea, precum am spus, cu atât mai mult cu cât, sufletește, s-a apropiat și a vibrat alături de poporul nostru.

Dacă, după război, când a pornit cu toată inima în lume să pledeze cauza României, n-a reușit după cum ar fi dorit, e poate și fiindcă a avut de înfruntat, între altele, personalitatea dominatoare a lui Clemenceau, partizan hotărât al tezei maghiare, pe care n-a reușit să-l

cucerească. Acesta a făcut chiar, cu acest prilej, o glumă de prost gust: „La lionne a essayé de se mesurer avec le tigre”.

Atitudinea ei de bravură a prilejuit, desigur, ca și Regele Ferdinand să dobândească, în străinătate, reputația binemeritată de „Ferdinand le Loyal”, acordată de francezi.

Nu, păcatul ei cel mare, de neiertat, a fost altul. N-a știut să-și crească copiii, i-a lăsat la voia întâmplării, să-și cam facă toate poftetele, le-a dat, mai ales, un exemplu prost care, până la sfârșit, tot în capul ei s-a spart.

Așa cum s-a purtat cu ea Cărluță, a făcut-o să-și plătească cu vârf și îndesat erorile din trecut și să regrete amarnic principiile sale educative, de „fă ce-ți place”, ce dăduse copiilor, conform unor teorii puțin recomandabile, în care apărea străvezie latura muscălească a sufletului ei.

Afară de Mignon (Regina-văduvă a Serbiei), care a moștenit caracterul cinstit al Regelui Ferdinand și pe care, de altfel, acesta o afecționa îndeosebi, toți ceilalți copii au fost niște zevzeci și niște amoralii: Saveta și-a sfârșit zilele în scârnavă promiscuitate a lui Scanavi; Neculai, cu aerul de a fi dus viața găinarilor de pe maidan, poartă acum, cu iubita sa Doletti, un trai insipid și șters, cu desăvârșire; Ileana, după o existență burgheză de mamă-cloșcă, își părăsește bărbatul și pe cei șase copii, ca să se înhăiteze cu un oarecare doctor Issărescu, văduvul-legatar al unei caraghioase de arhi-milionară americană.

Nici nu pomenesc ceva despre Carol, căci lui i-am consacrat un capitol aparte.

Fiindcă poporul nostru a trăit vremuri grele și eroice pe timpul acestei domnii de aproape 13 ani și fiindcă atât Ferdinand cât și Maria s-au apropiat cât au putut de mult de sufletul românesc, este drept să-i socotim, pe amândoi, printre Suveranii noștri cei mai iubiți, mai cu seamă că epoca în care au domnit a fost, cu adevărat, o rază sclipitoare cu care s-a fălit mândria națională a poporului român.

Din farul aprins de Regele-înaintaș, ce a ars domol timp de 48 ani, s-a ridicat o flacăra vie ce a strălucit meteoric dar care s-a stins tot atât de brusc.

Vine acum domnia de 10 ani și de urâtă amintire a lui Cărluță, căci, la dreptul vorbind, va trebui să trecem repede, ca peste o „ridicare de cortină”, de searbăda Regență de vreo trei ani a copilului Mihăiță, menită a pregăti spiritele pentru tragi-comedia ce avea să urmeze.

În vara anului 1927, moare Regele Ferdinand, răpus de cancer și plâns de toată suflarea românească. Înainte de a-și da sfârșitul, sfătuit de Ionel Brătianu, care și dânsul avea să se prăpădească pe neașteptate, peste câteva luni, Regele alungă, îndurerat, pe cel ce ar fi trebuit să-i urmeze la Tron, socotit, aproape fără excepție, a fi nedemn să domnească după ce și-a părăsit soția și copilul și a fugit peste graniță, încurcat cu Elena Lupescu, fosta soție a unui ofițer TâmpEANU, fiică de evreu meșter în gheșefturi, ea însăși o frumoasă blondă ce l-a scos din

minți pe Cărluță. Argetoianu, cu cinismul ce-l caracteriza, îmi prezenta cazul din punct de vedere fiziologic:

„Ce vrei, el e un nenorocit care suferă de priapism, iar ea e singura femeie ce-l poate satisface...”

Simpaticul general de aviație Andrei Popovici, care a avut de nenumărate ori prilejul să-l vadă în diverse împrejurări și să-l cântărească, îmi afirmă că, în afară de lașitatea sa fizică, vădită prin felul în care nu știa să încalece și prin faptul că murea de groază de câte ori era obligat să defileze, mai suferea și de epilepsie. El însuși a asistat la două astfel de crize caracteristice, din care, într-una, a căzut, practic, de pe cal.

Excomunicarea înfăptuită de liberali n-a devenit totuși efectivă decât după o supremă somație ce i s-a adresat la Paris, de a curma acea scabroasă aventură și după ce Cărluță a respins în chip răsunător invitația Curtții și a guvernului, aruncând toată vina - cu un oarecare fond de adevăr, e drept - asupra atmosferei scandaloase de la Palat, provocată de situația privilegiată de „Ruy-Blas” a lui Știrbey, pe care unii pretind că l-ar fi și palmuit înainte de vâlva plecării sale în străinătate.

Și, în fanfaronadele sale de a renunța nu numai la moștenirea Tronului ci chiar și la numele său de familie, a declarat că, de acum încolo, se va chema Carol... Caraiman.

Asemenea manifestări besmetice, nu le afișa el pentru prima dată.

Scandalul său din 1918, când cu fuga la Odessa, a fost încă mai gogonat. Armistițiul de la Buftea ne dăduse,

legați de mâini și de picioare, pradă nemților, care ne mai permiteau doar o fantomă de guvern și un simulacru de suveranitate, păstrând un schelet de armată ca să ținem ordinea în Moldova de dincoace și de dincolo de Prut, când cu trecerea trupelor rusești bolșevizate.

Armatele germane înaintau, fără lupte, în toiul descompunerii generale și ocupau Ucraina, timp în care ofițeri români se plimbau de ici până colo, în căutare de unități inexistente, și se gândeau la o carieră de „ofițeri ... agricoli”, pentru o mai disciplinată muncă a câmpului, iar Cărluță, însoțit de aghiotantul său, Gică Athanasescu, vărul meu prin alianță, își ducea zile de plictiseală la Târgu-Neamț și pe la mânăstiri.

Ca să-și uite de urât, își petrecea veacul mai mult la moșia lui Schina, de lângă Roman, unde găsisese o atmosferă plină de veselie, grație zglobiei Maggie Filitti și nu mai puțin voioasei sale vere primare, Zizi Lambrino, ambele pline de temperament. Prima era încă în focul amorului pentru eroul său de soț de la Robănești, pe când Zizi, mai puțin frumoasă, dar mai plină de draci și, mai ales, cu socoteală negustorească în cap, mi l-a învăluit frumușel pe Cărluță și i-a căzut pradă ușoară în dulcea armonie a nopților de vară de prin luncile Siretului.

Nu-i vorba, că nici aghiotantul său nu-și pierdea timpul: se căznea să deprindă a conduce motocicletă. Și așa de frumos a tot condus-o pe coclaurile din Roman și din Neamț, încât, într-o bună zi, s-a trezit, zdrelit la nas, dându-se peste cap în pietrișul din șanțul șoselei. Le-a fost de ajuns tinerilor îndrăgostiți să se folosească de un prilej

atât de nimerit, în care Argusul meu de văr zăcea oblojit cu vată și tifon peste amândoi ochii, ca s-o șteargă hoșește și să ajungă tocmai la Odessa, în teritoriu ocupat de inamic - în stare de armistițiu dar, totuși, inamic -, unde un popă rus i-a cununat „sans tambour ni trompette” și unde pricopsitul nostru de consul general, Băstică Greceanu, s-a găsit dispus a le transcrie certificatul în registrul de acte civile al Consulatului, pentru ca această sinistră farsă să aibe astfel aparența de legalitate.

E lesne de înțeles agitația ce a stârnit acest „intermezzo” ridicol în tragedia vie a războiului. Lumea, cu drept cuvânt, era indignată. După scandalul de la Coțofenești, după indecenta situație a lui Știrbey în complexul Curții, unde Regina cu copiii se instalaseră în clădirea Liceului militar de pe strada Carol, pe când Regele locuia pe Lăpușneanu, în casele lui Vodă Cuza, și când Neculai, ajuns și el băiețandru, gonea motocicletă „à tombeau ouvert” pe străzile orașului încât francezii din misiunea Berthelot îi strigau, văzând cum lua virajele: „Dis donc, Monseigneur, à cette allure, tu vas te casser la gueule”, când se tăiau copacii bătrâni din Copou pentru lemne de foc și când, prin spitale, n-aveau doctorii cu ce fierbe instrumentele chirurgicale - , a venit, colac peste pupăză, și penibila farsă de la Odessa.

A urmat apoi, bineînțeles, reacția ce era de așteptat.

Statutul Casei Regale fusese nesocotit, cum, de altfel, fusese batjocorit și sentimentul unanim al țării. Moștenitorul Tronului avea de ales, așadar, între dragoste și drepturile sale la domnie. Între timp, ca să se vadă bine

cât de profund prețuia simbolurile sacre ale Neamului, Carol îi dăruise scumpei sale Zizi glorioasa decorație Mihai Viteazu, bătută în nestemate, ce se decerna numai bravilor, ca s-o poarte ca pandantiv, răsplătind-o, desigur, pentru fructul dragostei lor, ce era încă pe drum!!

Cu inevitabilul tremolo și lacrimi de ambele părți, vajnicul erou de pe câmpurile de luptă ale lui Cupidon s-a lăsat convins că tot mai bun e Tronul: căsătoria a fost anulată printr-o decizie a Înaltei Curți de Justiție, iar el s-a pornit cu noul său mentor, Găvănescu, într-o lungă călătorie în Extremul-Orient.

Zizi s-a lăsat și ea convinsă de puternicul argument „sonnant et trébuchant” și s-a expatriat, instalându-se în Franța, unde - trebuie să recunoaștem - a trăit de-atunci potolită, fără veleități de a se mai înapoia în țară și crescându-și odrasla princiară, pe Mircea-Grigore Lambrino.

A dat, în sfârșit, Dumnezeu și s-au potolit lucrurile.

Dubla încuscrire grecească, căsătoria lui Alexandru al Serbiei cu Mignon și o încercare neizbutită cu Boris al Bulgariei, dădeau Reginei Maria, pe la începutul celui de-al treilea deceniu al veacului nostru, aureola de „soacră a Balcanilor”, aureolă cam ștearsă, ce e drept, în comparație cu cea de „grand père de l’Europe” a Regelui Christian al IX-lea al Danemarcei, de la finele veacului trecut, dar totuși demnă de reținut, în acel moment.

Curând însă, ea avea să se șteargă: Georgios, alungat de pe Tronul său ateniatic, a trăit câțiva ani pe la noi, ca pensionar al Curții din București, până ce-a sfârșit prin a

se despărți de Elisabeta, încurcată, precum am menționat, cu Scanavi; Mărioara, rămasă, la Belgrad, o biată regină-vaduvă, fără trecere, după asasinatul dela Marsilia; și ca să le pună vârf la toate, năzdrăvăniile lui Carol.

După ce s-a însurat cu Elena și a avut pe Mihai, atmosfera era mai senină.

Liniștea n-a durat însă multă vreme, poate, în parte, și din pricina Elenei, care a fost și ea oarecum de vină: neinspirată, n-a știut să și-l atragă, cu toată incontestabila ei frumusețe și ținută.

Cei trei ani de pribegie la Neuilly, în timpul unei penibile Regențe a nevârstnicului Mihai - cu haimanaua de Neculai, cu „nastitatea” Sa, Miron, și cu ramolitul de Sărățeanu, după moartea lui Buzdugan, au fost prilej de înfiripare a unei așa-zise grupări carliste.

S-au găsit o seamă de ofițeri mai tineri, amatori de aventură, și vreo câțiva derbedei de teapa lui Puiu Dumitrescu, ahtiați după situații, pe care unii din guvernul Maniu, atunci la putere, din nenorocire îi tolerau, poate chiar îi ocroteau, și sperau să năruiască, printr-o schimbare de regim, citadela liberală, devenită simbolul tendințelor reacționare, după totala dispariție a partidului conservator.

Și așa s-a trezit țara, în seara de 6 Iunie 1930, cu „Arhanghelul în mantie albă, coborât din cer”, pe care-l trâmbițau în ședințe spiritiste unii preinși inspirați de duhul divin, cu alte cuvinte, cu Carol, aterizând în Ardeal, cu avionul lui Precup. (La fel precum, fie zis în treacăt, se pregătea, pe aceeași cale, câțiva ani mai târziu,

terenul pentru mișcarea legionară a lui Corneliu Zielinski, mai cunoscut sub numele de Zelea Codreanu).

Nefiind prea sigur de cum va fi primit, Cărluță s-a arătat destul de spășit la început.

A pretins chiar că ar fi fost dispus a i se oferi doar Regența fiului său. În orice caz, era gata să se împace cu Elena și i-a propus să uite trecutul și să reia, cel puțin aparent, traiul împreună, în interesul copilului lor.

Însă, simțindu-l cu musca pe căciulă și văzându-l cum a sosit cu coada între picioare, Regina-Mamă Elena, în loc de a încerca să vindece întrucâtva răul, acceptând oferta cu o sumă de condiții, la care, desigur, Carol ar fi subscris, nu s-a gândit decât la calitatea sa de soție ultragiată (pe lângă care se găsea, ca din întâmplare, tot vărul meu, Gică Athanasescu, ajuns mareșal al Palatului) și, „*montée sur ses grands chevaux*”, a respins orice acomodare, silindu-l, astfel, să ia taurul de carne.

Este drept, pe de altă parte, că nici pentru el treaba n-a fost prea grea, fiindcă, în loc de „taur”, dânsul n-a dat decât peste niște „boi”... domoli, gata să-i facă toate poftete.

N-am să uit, spre pildă, pe Vaida-Voievod, care, în noaptea sosirii lui Carol, primea presa străină în localul Președinției din palatul Nababului. Comentând evenimentul și, ca un soi de anticipat „ultim cuvânt” pentru Regența de pe dric, el n-a găsit să le spună altceva gazetarilor, într-o franceză de mai mare mila, decât:

„*Qué voulez-vous messié, les jex sont faits, rien ne va plus!*”.

Iată cum, printr-o însumare de tembelism politicianist și de lichelism tipic fanariot, de care Cărluță a profitat imediat, cu reala sa deșteptăciune - nuanțată cu șiretenia omului șmecher -, pentru ca, detronându-și fiul, să fie proclamat Rege, în ședința Camerei, din 8 Iunie 1930.

Au urmat zece ani încheiați de desfrâu politic și de destrămare morală a bieteii noastre țări.

Cu multă iscusință, și-a dat el repede seama cu ce soi de oameni avea să stăpânească acest popor și, conducând cu măiestrie supralicităția de înjosire ce se pornise la picioarele sale de către tot amarul de politicieni dornici să se înfrupte din stupul puterii, și-a dat el însuși frâu liber poftelor sale nesățioase. Fără pic de rușine, a pus totul în serviciul propriei sale înavuțiri, știut fiind, între altele, că orice afacerist lipsit de probitate își putea asigura reușita planurilor sale de câștig ilicit, vârsând, după o prealabilă tocmeală cu alde Puiu Dumitrescu, sume importante în „contul Popescu”, din scriptele Băncii Naționale.

Între timp, sosise și Duduia (cum era, îndeobște, poreclită Elena Lupescu), Regina Elena părăsise țara iar Mihăiță fusese proclamat, printr-o aiureală a bietului Iorga, „Mare Voievod de Alba Iulia”.

Și așa, timp de zece ani, a stors acest Rege vлага sărmanei noastre țări, cu slugărnicia tuturor celor ce se îndesau în atmosfera de paradă a Palatului și obijduind pe cei rămași cinstiți și scârbiți de manevrele firmei „Popescu, Duduia & Co”.

Dar acum, să fim cinstiți față de noi înșine și să căutăm a ne reaminti de cele afirmate la început.

Dacă, încă de la reîntoarcerea sa din exil, Carol ar fi fost întâmpinat de figuri de-ale bărbaților noștri politici de altă dată; dacă, de la primele sale acțiuni incorecte, s-ar fi găsit vreun șef de guvern care să-i zică răspicat: „Măria Ta, aista nu se poate!” și care să fi adăugat: „iar dacă nu-ți place cum te sfătuiesc, mai vezi de un altul”; și dacă un altul pe care l-ar fi chemat i-ar fi răspuns la fel și încă un altul tot așa, apoi să fi văzut dumneata cum s-ar fi potolit omul, cât i-o fi fost lui a zburda, și cum deșteptăciunea pe care i-o dăruise Dumnezeu n-ar fi pus-o doar în slujba coțcăriilor și a nemerniciilor.

Ar fi fost poate - cine știe?- chiar un rege bun. Să nu uităm că Anglia, în epoca sa cea mai glorioasă, în care a triumfat asupra năzuințelor napoleonice de crotopire a Europei, a avut pe Tron un rege smintit...

Carol a părăsit țara la 6 septembrie 1940, alungat de Antonescu, și s-a refugiat în Portugalia, împreună cu Dudaia și cu Murdăreanu (alias Ernest Urdăreanu). S-a pretins că nu s-a sfiit, la plecare, să depozedeze țara de o seamă de tablouri, El Greco mai ales, și de opere de artă din colecția Regelui Carol I.

Când, după câteva luni, am fost trimis ca ministru la Lisabona, Antonescu mi-a mărturisit, la plecare, cu un ton de regret în voce:

„Știu că voi fi acuzat de a nu-l fi arestat, judecat și executat pentru tot răul pe care l-a făcut țării. Când mă gândesc bine, sunt convins că am comis o greșeală

lăsându-l să plece. Nu mi-am putut însă încărca sufletul cu sângele acestui ticălos”.

De-a fost slăbiciune sau bunătate din partea lui Antonescu, nu știu.

Cei ce-l porecliseră „câinele roș”, nu-i recunoșteau puțința de a nutri vreun sentiment de omenie în suflet. Iar de-o fi avut, atunci, un moment de slăbiciune, asasinii săi, dominați de prezența comunismului învingător, i-au dovedit, prea târziu spre a-i mai putea servi drept lecție, că, în politică, asemenea greșeli sunt mai mult decât crime.

Cărluță s-a instalat la Estoril într-un soi de „ménage à trois”: își luase bunul obicei ca, după masa de seară, să rămână cufundat într-un fotoliu, buimăcit și abrutizat, cu un flacon de „fine champagne” înainte-i, cu privirea pierdută și fără glas, în timp ce Duduia se făcea frumoasă și o pornea la Casino, însoțită de inseparabilul ei Murdăreanu.

Și a trăit așa, nu mai știu câtă vreme, până ce și-a dat alcoolizatu-i duh celui Necurat, lăsând în urmă-i o considerabilă avere mobilă și imobilă, asupra împărțirii căreia au pornit, pare-se în chip puțin elegant, să se judece în fața tribunalelor portugheze, Duduia, Mircea-Grigore și Mihai.

Celor zece ani de jaf și de dezmaț, le-a urmat dureroasa experiență legionară, datorată, în bună parte, tot destrăbălării moravurilor întronate de Carol al II-lea, și, apoi, altă consecință a acestui regim nefast, aspectul total lipsit de demnitate politică sub care ne-am prezentat,

noi, Românii, în fața Istoriei, în aceste zile de grea restriște, ca și toată mocirla în care ne-am afundat, tot gunoiul otrăvitor ce asfixiază gâtleurile și ne înlăcrămează ochii.

Toate acestea le știm și le trăim cu toții și cu toții le suferim în tăcere.

Vom trece acum să aruncăm o privire fugară asupra lui Mihăiță, copil fără noroc.

Mihai, fiul lui Carol și al Elenei a Greciei, s-a născut la 25 octombrie 1921, așa că nu avea nici cinci ani când s-a prăpădit Ferdinand și când s-a urcat, nominal, pe un Tron, de pe care, la vârsta de opt ani neîmpliniți, l-a dat jos tatăl său, în ziua de 8 iunie 1930. Iar, când era gata-gata să devină major, la 18 ani (sistem răsândit astăzi pentru orice muritor), a ajuns să domnească a doua oară, sub oblăduirea regimului Antonescu care îl alungase pe Cărluță peste graniță.

Au avut deci dreptate cei ce-au inventat, la adresa sa, cimilitura: „când are mamă, n-are tată; când are tată, n-are mamă; și când ajunge și el ceva, nu mai e nimic”.

Căci de ce autoritate dispunea el pe timpul guvernării generalului Ion Antonescu, care, sub denumirea de „Conducător” și cu titlul de auto-mareșal, luase totul în stăpânire, mai abitir decât Mussolini, căruia, cel puțin, Regele Vittorio-Emmannuele nu-i permitea să-și „bage nasul și în batista Suveranului?”

Timp de aproape patru ani, până la 23 august 1944, Regele Mihai a dus, în palatul Elisabeta, de pe Șoseaua

Kiseleff, un trai cu totul șters și obscur, pe când toate decretelor apăreau în Monitorul Oficial cu formula: „Noi, Mareșalul Ion Antonescu”.

Ba chiar, ceva mai mult, după intrarea noastră în război, nevestă-sa, improvizata președintă a Crucii Roșii (devenită „Albastră”, ca semn de totală independență, probabil față de cea de la Geneva), își permitea, în problemele asistenței sanitare, să decreteze ea însăși: „Noi, Maria Mareșal Antonescu”!

Mihai, ajuns înainte de vreme la maturitate, sta în izolare sa forțată, meditănd asupra tuturor vicisitudinilor acestei vieți. Elocuțiunea sa înceată și greoaie nu dovedește o minte molcuță și adormită. Este evident că agerimea și sprinteneala românului, deprinsă mai ales cu limbuția iscusită a tatălui, nu se putea împăca cu această deosebire evidentă, (așa că nu greu le-a fost unora să-l trateze, de-a dreptul, pe Mihăiță în fel și chip.) Cu toate aparențele, eu unul susțin că, dimpotrivă, inteligența sa e cu atât mai serioasă cu cât nu-i strălucitoare și că simțămintele sale sunt profunde și de aleasă calitate.

Am avut prilejul să stau mai îndelung de vorbă cu Regele Mihai în decembrie 1941, când am fost rechemat din Portugalia, de către Ică Antonescu (pe care Mareșalul îl luase apoi ca omul său cel mai de încredere și-l numise direct prim-ministru).

Deși am mai pomenit despre acest lucru cu un alt prilej, voi reveni totuși și aici asupra celor întâmplate, căci le socotesc cu adevărat interesante.

Aceasta, cu atât mai mult cu cât, spre a prezenta totodată și atmosfera, găsesc necesar să adaug că rechemarea mea bruscă era datorată unui raport telegrafic în care atrăgeam atenția guvernului asupra greșelii comise „de a ne avânta în necunoscut, dincolo de granițele noastre firești (atunci când armata română a depășit Nistrul, spre a participa la «cruciada» lui Hitler împotriva bolșevismului), făcând astfel jocul dușmanilor noștri prin creerea unei grave probleme în Răsărit, spre a minimaliza, în acest chip, problema transilvană (obiectul arbitrajului de la Viena)”.

Adaug, de asemenea, că, odată sosit la București, am solicitat audiențe Regelui, Mareșalului și Primului-Ministru și completez ideea, precizând că, dintre tustrei, singurul care m-a primit a fost Mihai.

M-am dus să-l văd. L-am găsit ca pe un cuc, fără nimeni lângă el. De altfel, mi s-a și plâns de completa sa izolare și felul în care mi-a vorbit era aproape o invitație directă să-i ofer serviciile mele. Cum ar fi trebuit interpretate, altfel, cuvinte ca acestea:

„Vezi cum mă găsești, singur de tot... N-am pe nimeni lângă mine, cu care să mă pot sfătui la nevoie...” , privind lung spre mine și suspinând.

Mărturisesc, cu oarecare rușine, că o solidă doză de egoism m-a îndemnat atunci să nu pricep propunerea Regelui, față de care n-am reacționat, și cred că am avut dreptate: așa cum au evoluat lucrurile, sunt convins că m-aș fi compromis zadarnic, fără măcar a-i fi putut fi de vreun folos. Vâltoarea ce s-a abătut asupra bietului nostru

popor nu și-ar fi modificat întru nimic nici direcția, nici intensitatea, oricare ar fi fost oamenii noștri și atitudinea lor. Unui cataclism de asemenea amploare nu i se puteau opune garduri de nuiele ori pereți de vălătuci.

I-am reprodus Regelui cuvintele lui Salazar, care, la plecare, îmi spunea:

„Voi, care aveți încă un Rege, faceți tot ce este omeneste posibil să vi-l păstrați. Numai cei ce și-au pierdut Monarhia înțeleg, prea târziu, valoarea ei covârșitoare în viața unui stat”.

Mă asculta și simțeam cât de adânc i se întipăreau în suflet spusele acestui dictator de republică *sui generis*, rămas profund monarhist în cuget. Mă asculta și, cu un suspin pornit din inimă, sfârși prin a-mi răspunde:

„Ce vrei să fac, așa singur și stingher cum mă vezi? Nu pot face nimic, stau de o parte, citesc și... aștept!”

Poate îndrăzni cineva să susțină că acestea nu sunt vorbe de profundă înțelepciune?

Nu, sunt cuvintele - greu exprimate, fiindcă din greu resimțite - ale unui biet suflet de copil crescut la școala suferinței și ofilit înainte de vreme din pricina dramei intime ce a avut sub ochi, dintre părinții săi, pe care îi iubea deopotrivă.

Noi, românii, să nu-i aruncăm deci piatra, așa precum, cu prea mare ușurință, avem obiceiul s-o facem, ci, dimpotrivă, să-i respectăm durerea, căci un destin neiertător îi rănise sufletul, din primii ani de viață, și i se întipărise în minte.

Dar, cum am spus, evenimentele l-au depășit, așa cum ne-au depășit pe toți.

Nici după 23 August n-a putut face nimic.

În ce privește asasinatele de la Jilava, nu lui i s-ar putea imputa această crimă inutilă, ci oamenilor politici ai noilor vremi, care au acționat conform ordinelor impuse de Moscova, la adăpostul tăcerii pline de lașitate a puterilor occidentale și care n-avea decât să se confirme, ani buni de atunci încoace.

A păstrat o ținută demnă și atunci când i s-a răstit Vișinski, dincolo de orice urme de uzanțe protocolare, și atunci când Petru Groza, cu chipul deformat de zâmbetul fățarniciei, însoțit de Gheorghiu Dej, cu mâna pe mânerul pistolului din buzunar, s-a prezentat la palatul Elisabeta, spre a-i transmite răvaș de drum fără întoarcere.

Altceva nu putea face, nici nu i se putea cere.

Drept încheiere, vom avea, poate, de făcut o modestă mărturisire de credință.

Nu procesul vremurilor, nici critica aspră a scăderilor de care au dat dovadă cei de un neam cu noi am îndrăznit a încerca aici, ci ne-am încumetat doar, a schița, în chip foarte incomplet și, poate, chiar lipsit, în parte, de obiectivitatea cerută imparțialității istorice, figurile Suveranilor noștri din ultima sută de ani. Nici în timp, nici în spațiu, nu ne era îngăduit a ne ține departe sau a ne ridica deasupra contingentelor, spre a pretinde să obținem o perspectivă apreciabilă.

Nu ne putem, deci, socoti, în drept, a fi judecători, ci ne mărginim doar la titlul de martori.

În această calitate, putem însă afirma un singur lucru: tot ce-am povestit aici am făcut-o cinstit, fără urmă de părtinire sau de resentimente.

Am comis, desigur, greșeli de informare sau de apreciere, pentru care cerem, de pe acum, iertare eternului principiu al Adevărului.

Dar, cu privire la acest principiu, facem totodată o rezervă. Ca tot ce este omenesc, Adevărul, el însuși, e cât se poate de relativ.

Pe acest temei atât de șovăielnic și în strânsă relație cu propriul nostru suflet, mărturisim că ne-am străduit a spune Adevărul și numai Adevărul.

Reprezintă textul dactilografiat, la care s-au adăugat completări manuscrise din diverse etape, unele din 1956-1958, ultimele din 1961-1962.

Între două lumi

Două lumi stau față în față: cea latină, a civilizației clasice europene, și cea euroasiatică, a barbariei de la confinii, concretizată astăzi prin puhoiul slav, pornit să năruie opera de veacuri a omenirii.

Două lumi ce se întâlnesc în regiunile noastre și care se înfruntă în prezent, așa cum s-au mai înfruntat și altădată pe melagurile neamului românesc. Aceste două lumi, diametral opuse ca mentalitate, ca țeluri și ca fel de viață, nu-și măsoară, însă, forțele numai peste destinul poporului nostru, ci chiar și în sufletul său.

Aici stă tocmai tragedia istoriei noastre.

Suntem un popor grănicer încă de pe vremea Romei imperiale, sortit a sta neclintit de veghe la hotare, spre a feri liniștea dinăuntru de loviturile năvalnice ale prădalnicelor clocotiri din afară.

Un popor peste care care s-au prăvălit toate invaziunile și care a servit de zăgaz pentru a stăvili puterea distrugătoare a inundației. Zăgaz, dar și ciur, prin care s-au filtrat apele barbariei, strecurându-se mai departe, spre inima Imperiului, și care a reținut, cu sacrificiul propriei identități, tot nămolul asiatic și pulberea de arșiță a stepelor.

Iată de ce, spre a lăsa să treacă spre Apus ape mai limpezi, mai liniștite și fertilizante, poporul străjer al

Carpaților și-a jertfit, prin voința divină a așezării sale în citadela dunăreană, ființa sa daco-romană și și-a împestrițat sufletul cu influențe de tot soiul, ce i s-au mlădiat și i s-au călit, ca să poată, mai ușor, rezista vitregiei vremurilor.

Pe lângă greaua luptă de rezistență ce-a avut de dus veacuri de-a rândul, împotriva dușmanilor cotropitori din afară, poporul român s-a văzut silit a purta și o necurmată luptă lăuntrică, cu mult mai aspră și mai sfâșietoare, lupta din propriul suflet, între cimentul de romanitate din care e plămădit și infiltrările neîncetate ale barbariei ce-l năpădisese în structura sa politică și socială, în biserică și chiar în limbă.

Mai ales în limbă, care este oglinda vie a întregului complex de viață al unui popor, se poate cerceta cu de-amănuntul cum s-au desfășurat, în sufletul neamului nostru, luptele de influență latină și slavă, aceasta din urmă fiind socotită, cu drept cuvânt, ca cea mai profundă și mai tenace dintre toate infiltrațiile heterogene.

Cercetând dicționarul etimologic al lui Cihac, găsim 474 de pagini consacrate elementelor slave din limbă, față de 320 de pagini, celor latine.

Să lăsăm deoparte cele 90 pagini ale cuvintelor de origine turcă, cele circa 80 pagini ale influențelor neogrecești, cele 66 dedicate elementelor maghiare și cele abia 8 pagini cu elemente albaneze (care - fie zis, în treacăt - ar putea reprezenta vestigii ale vechilor limbi autohtone, de origine tracică).

O asemenea socoteală ar da, evident, o aparență mai mult slavă limbii române.

Dacă ținem însă seama de frecvența și, mai ales, de valoarea sintactică a acestor elemente, vedem ușor că, în majoritate, elementele slave sunt substantive, multe căzute în desuetudine, pe când cele de origine latină sunt mai cu seamă verbe, adverbe, pronume, prepoziții și conjuncții, adică partea cea mai vie a limbii, fără de care nu e posibil să se exprime o idee.

Apoi există noțiuni quasi-identice ce posedă, în românește, un dublu mijloc de exprimare, unul slav și altul latin. Zicem „quasi-identice” și nu „absolut-identice” deoarece există, între ele, anume deosebiri de nuanțe și tocmai acestea ar trebui examinate, spre a încerca să obținem explicația dualității de expresie.

Să luăm, spre pildă, cazul noțiunilor „vorbă”, altădată „voroabă” sau „dvorbă” (Miron Costin), adică sfat la Curtea Domnească, de la slavul „dvoriba” - Curte (Cihac pretinde că ar deriva din latinescul „verbum” (și „cuvânt” din latinescul „conventum” - „adunare”).

Să încercăm a aplica acum acestor două expresii adevăratul lor înțeles:

Românul spune întotdeauna: „mi-am dat *cuvântul*” și niciodată „mi-am dat *vorba*”, dar spune: „*vorbe* goale”, „*vorbă* de clacă”, „*vorbă* să fie” sau „*vorbărie*” precum și „*a vorbi* într-o doară” și nu: „*cuvinte* goale”, „*cuvânt* să fie”, „*cuvântărie*” sau „*a cuvânta* într-o doară”.

El amintește, cu respect, de „*cuvântul* lui Dumnezeu” iar în Biserică, către sfârșitul slujbei, se citește „*cuvântul*”. dar zice „*vorba* aceea” și nu „*cuvântul* acela”, pentru o asociație de idei de minimă importanță.

Mai spune românul, „a sta de *vorbă*” sau „*vorba* lungă, sărăcia omului” dar întrebunțează termenul de „*cuvântare*” pentru un discurs important și înțelept. Omul aruncă uneori o „*vorbă în vânt*” însă cel care-și ia „*vorba înapoi*” nu este „om de *cuvânt*”. Apoi, când „se *vorbesc* doi oameni”, aceasta înseamnă că ei pun la cale ceva nu prea cinstit, în umbră, de care să se afle doar după reușita planului lor și poate nici atunci.

Spre a fi încă mai expliciti, vom stabili deosebirea între cele două influențe, reamintind că, în limba română, expresiile „basm” și „poveste” au origine slavă, pe când „adevărul” e de esență pur latină.

Credem că această succintă enumerare e suficientă spre a dovedi că firea sa dictează poporului nostru să folosească expresia latinească în ocazii solemne și pentru motive serioase, rezervând-o pe cea slavă prilejurilor oarecum triviale din viață sau situațiilor când are poftă de a flecări.

Concluzia observațiilor de mai sus e simplă, clară și peremptorie: sufletul și geniul poporului nostru, nevoit a-și croi calea și a-și menține personalitatea între cele două lumi ce se ciocnesc în însăși ființa sa, a hotărât să alătore spiritul său de seriozitate și elanul constructiv de umanitate cu caracterul fibrelor de latinitate, ale propriei sale naturi, lăsând ca influențele slave din făptura sa să fie legate de probleme superficiale și de ordin minor, ale preocupărilor sale omenești.

În tradiționala sa cumințenie, poporul român pare să-și fi ales, fără șovăire, calea între cele două lumi.

Oștirea noastră

Tristă și fără orizont era viața în oștire pe vremea când îmi făceam serviciul militar și, în afară de rare excepții, scăzut era nivelul ofițerilor noștri de trupă.

În uniformă cazonă ce-i bălăbănea pe trup și încălțat cu cizme clămpănându-i în picioare, ostașul român, în șiruri prăfuite, înainta ca după un mort, cântând în coruri discordante:

„Ura! Trăiască Majestatea Sa!

Ura! Trăiască și Alteța Sa!”

sau:

„Ceasul bate unu

Eu mă duc, mă duc.

Ceasul bate două,

Eu mă duc, mă duc...” etc.

pentru a ajunge la câmpul de tragere sau ca să iasă pe platou, pentru a deprinde alinierea, ocoliri, încolonări, pas de defilare și altele. Plutonierii înjurau de mama focului, cu Dumnezei, Cristoși, tămâie sau bujavercă și răcneau cât îi țineau bojecii:

„Bate talpa, răcane! bate talpa să zbârnâie capela”.

Prin Septembrie, batalionul nostru de cetate era de vreo trei zile la fortul Smârdan, pentru trageri; dornici să mai aflăm ce se mai petrecea în lumea largă, ne adunasem

în jurul plutonierului Popa Vasile, ce tocmai sosise din oraș cu corespondența și care citea acum, cu voce tare, întâmplări din țară și din străinătate, în pagina a treia a „Universului”.

Bineînțeles, ceea ce ne interesa îndeosebi erau știrile din Galați. Una din ele glăsuia așa:

„Doi ostași din Regimentul 11 Siret, ducându-se să se scalde în Dunăre, s-au aruncat în apă, la Vadul Sacalelor, însă, neștiind să înoate bine, i-a luat curentul și s-au înecat. Cadavrele lor au fost pescuite abia la Cotul Pisicii”.

Fiecare dintre noi are cuvinte de compătimire: „Săracii! Dumnezeu să-i ierte!”

Singur, sergentul-major, unul spân și gras, de prin Brăila, nu spune o vorbă ci rămâne dus pe gânduri. Lectura continuă, trecem la alte subiecte. Dânsul tace mereu. Ne sculăm, în fine, să plecăm. Atunci abia se minunează el:

„Da’ cum au făcutără oare cu imputarea efectelor...?”

Înțelegeți, el, care era însărcinat cu magazia companiei și ținea evidența marelui și micului echipament...

A propoz de Regimentul 11 Siret, îmi permit aici a dechide o scurtă paranteză.

Un exemplu tipic al militarului nostru de altă dată, adevărată personificare a faimosului „Moș Teacă”, a fost un vestit colonel de pe vremuri, din Galați, care, fiind comandant al zisului Regiment, ajunsese a îndeplini totodată și funcția de Comandant al Pieții. Nu mai vorbesc de teroarea pe care o exercita asupra subalternilor săi prin

rigoarea cu care înțelegea să dea deplină satisfacție regulamentelor militare. Mă rog, un năduf pentru toată lumea, nimeni nu mai putea respira...

Într-o seară de vară, când venise și el să-și soarbă tacticos cafeaua pe terasă la „Central”, prefectul județului, un suflet binevoitor, care știa ce pacoste era el pentru întregul său regiment și pentru toți ofițerii din garnizoană, îl ia cu duhul blândeții să-l întrebe dacă nu pleacă și dânsul anul acesta la băi.

„Da-s sănătos tun, dom' prefect, n-am nevoie de băi”.

„Bine, dar, măcar de ochii lumii, ar trebui totuși să-ți iei un concediu de două luni”.

În fine, după multă discuție, colonelul s-a lăsat convins și, a doua zi, din cancelaria regimentului, a și adresat o cerere pentru un concediu de 60 zile.

După toate regulile însă, cererea urma să obțină aprobarea Comandantului Pieții.

Iată-l deci pe același colonel sosind, în dupăamiaza aceleiași zile, la biroul său de la Comenduirea Pieții, având a rezolva, în atribuțiunile sale de aici, propria cerere de concediu, scrisă de dimineață.

Atunci, cu toată gravitatea, ia condeiul și pune rezoluția: „Nu se aprobă 60 zile. E prea mult. Se va acorda un concediu de 40 zile”.

Ei, acu ce-i de făcut? E cu concediul în buzunare dar nu-și mai găsește rostul.

Să plece din oraș, nici pomeneală. Se îmbracă în „țivil”, că așa-i regula, și o pornește la plimbare. Fără voia sa însă, pașii îl îndreaptă tot înspre cazarmă. Umblă de-a

lungul gardului, cu ochii țintă în curtea cazărmii, unde-și vede soldații făcând exerciții de pluton.

Uneori, totuși, nu-l mai rabdă inima și începe a urla de după gratii:

„Ce faci, plutonier?...mama și Dumnezeii tăi de păcătos! Asta-i aliniere, hai măgarule? ai tu noroc că-s în concediu, că altfel te-aș învăța eu miliție...”

Tot la acele trageri, maiorul Nicoreanu, peltic și incult, fratele faimosului medic-militar care, în viața lui, n-a prescris pacienților decât „chinină pentru cap, sare amară pentru trup iar pentru membre tinctură de iod”, era directorul tragerii.

Evident că pe aceasta o comanda efectiv căpitanul Niky Vasilescu, pe când maiorul, sub ochiul investigator al generalului Hârjeu, care ne inspecta, se tot învărtea între planșeta căpitanului (se făceau trageri indirecte) și postul telefonistului (pe care-l îndeplineam eu, spre a ține legătura cu observatorii).

Nicoreanu vine lângă mine:

„Ia vezi, dragă, că o fă travem în pomul de sub mal.”

Transmit ordinul observatorului nr.5. Tunul trage.

„Ei, fe-a făcut?”

Observatorul răspunde:

„S-a dus în mă-sa.”

Transmit răspunsul la ureche.

Atunci, Nicoreanu, indignat:

„Fe faci, căpitane? Nu vezi c-ai fcof proiectilul din traiectorie?”

Aceasta se întâmpla la sfârșitul anului meu de voluntariat.

La început însă, Nicoreanu ne dăduse pe mâna căpitanului Artur Grigorescu, considerat drept cel mai destoinic, având o „mamă nemțească”, după chiar vorba căpitanului.

Într-o dimineață cam friguroasă de noiembrie, căpitanul ne scoate, cu mantalele pe noi, în curtea batalionului, ca să facem ceva teorie la o cupolă de 53 mm. În chip automat, îmi pun mânușile și mă aliniez, alături de ceilalți camarazi bacalaureați.

În timpul explicației, Grigorescu dă cu ochii de mânușile mele albe și-i holbează cât poate:

„Bacalaureat! Cine ți-a dat ordin să-ți pui mânuși? Ai?...Scoate mânușile, bacalaureat. Înțeleg să fie un frig colosal, tropical, dar nu așa!...”

De altfel, și printre gradele superioare din armată am avut exemplare rămase de pomină.

Generalul de cavalerie Mustață, un mitocan de n-avea pereche, se însurase, spre bătrânețe, cu o duduie frumoșică și plină de haz, duduie ce, mai târziu, s-a avut multă vreme bine cu Mișu Pherekyde.

Se pretinde că, în noaptea nunții, vajnicul militar s-a adresat fragedei sale soții cu vocea sa de comandant:

„Și acum, cucoană, scoate-ți micul echipament, că am să te transform în damă”.

În campania din 1913, divizia lui Mustață înaintase cu repeziciune dincolo de Orhanie și ajunsese până în

împrejurimile Sofiei, fără a mai aștepta să-i sosească din urmă trenurile de aprovizionare, așa că trupele sale erau cam flămânde și lipsite de cele trebuincioase pentru cantonament.

Un aghiotant regal, trimis în grabă de regele Carol să-l împiedice a pătrunde în capitala Bulgariei, în urma apelului ce-i adresa personal Ferdinand de Coburg, îi găsește trupele dormind, noaptea, fără de niciunele, pe câmp deschis, în acea regiune muntoasă din preajma Sofiei. De altminteri, Mustață ducea și el același trai, la rând cu toți ceilalți.

La exprimarea îngrijorării ofițerului, cu privire la ce va zice Suveranul aflând de condițiile neprielnice în care se găseau unități ale noastre, Mustață răspunde flegmatic:

„Spune-i Majestății Sale că așa-i deprins ostașul român: se culcă pe burtă și se acoperă cu curul”.

O altă pramatie a fost și generalul Traian Moșoiu, bătăran neșesălat și mîncăcios grozav care, pe când călătorea, avea obiceiul să comande din vreme, prin diverse stații, câte o oală cu sarmale, cu care apoi, în tren, își astîmpăra foamea.

În timpul războiului din 1916-1918, trupele sale erau supse unui riguros bombardament din partea nemților. Moșoiu ia telefonul să ceară ajutoare Înaltului Comadament, unde, de câteva luni, sosise generalul Berthelot să pună ordine.

Așadar, la capătul celălalt al firului se afla un ofițer de ordonanță francez.

„Alo, alo!”

„Qui parle?”

„Je...moi, Mochoa”.

„Oui, mon général, à vos ordres.”

„Envoyez vite artillerie difficile.”

„Comment?”

„Vite, artillerie difficile-grea.”

„Ou ça, mon général?”

„Ici!”

„Ou?”

„Ici, topenie mare.”

Și bietul francez căuta zadarnic pe hartă localitatea Topenie Mare, unde să-i trimită artileria „dificilă”.

Când cu acțiunea împotriva lui Bela Kun, Moșoiu a intrat cu trupele române în capitala Ungariei. Costică Diamandy fusese și el trimis, în calitate de comisar civil al guvernului român.

Acțiunea noastră, fiind pornită fără încuviințarea Consiului Suprem, aliații și-au trimis și dâșii comisarii lor la Budapesta.

Într-o zi, Moșoiu pofteste la dejun pe comisarul englez Sir George Clark și-l așează la dreapta sa, având pe Diamandy la stânga. La masă sosește, bineînțeles, și inevitabila tavă cu sarmale. Cu oarecare prehensiune, Sir George ia o sarma și, cu multă băgare de seamă, începe s-o desfacă cu furculița, în timp ce Moșoiu se servește din plin și începe a înfuleca pe nerăsuflăte. Englezul pune sticla-n ochi și-l privește înspăimântat.

„Mais prénez encore des «sarmaux», Excellence, prénez”, îl îndeamnă generalul român, clefăind cu poftă.

Îngrozit și dânsul, Diamandy a început să numere sarmalele reînnoite din farfuria lui Moșoiu; până la sfârșit, a înghițit 44 bucăți „avec le sourire”.

În schimb, ce băiat plin de fond și militar de mare clasă a fost generalul Tomiță Dumitrescu, pe care l-am avut ca maior atașat militar la Sofia, în 1914-1915, la începutul carierii mele diplomatice.

La începutul războiului, știrile de pe câmpul de luptă era quasi-inexistente; toți ne așteptam ca, în scurtă vreme, campania de „Strafexpedition” a lui Potiorek să se încheie cu zdrobirea totală a trupelor sârbești ce se băteau vitejește pe graniță iar legațiile străine, cu atașaii lor militari, nu puteau afla nimic de la un serviciu de informații prea prost organizat și complet mut – desigur, tot din pricina grozavei temeri de vești dezastruoase.

Când, refugiată la Niș, toată lumea se găsea legată la ochi, ca într-o „charte privée”, singur Tomiță, prinzând numai el știe cum câte vreun crâmpeiu de vorbă de pe la vreun ofițer întors rănit sau cu vreun ordin de transmis, reușise, cu o intuiție aproape miraculoasă, să descurce care era, de fapt, situația de pe front. Într-o franțuzească mai puțin decât aproximativă, ținea, la așa-zisa popotă diplomatică, deasupra unei biete cafenele din piață, adevărate cursuri de tactică și strategie, dovedind colegilor săi militari – care, pasionați de interes, îi sorbeau cuvintele ca niște elevi silitori - că diviziile sârbești

reputaseră, în realitate, o strălucită victorie pe care Istoria avea s-o înregistreze sub numele, dat tot de el, de „bătălia de pe Tser”.

Și acest ofițer de mare valoare, pe care moartea l-a răpit mult prea curând dintre noi, avea totodată un caracter tânăr și plin de viață.

Locuiam amândoi, dimpreună cu dragomanul legației Ciomadra, într-o mică căsuță de mahala și, adeseori, îl auzeam, dimineața, că-și strigă ordonanța:

„Ioane! Ioane! azi plecăm la baie, că nu mai merge...”

Sau, seara, când îl chema pe Ion în odaie:

„Ia spune, Ioane, care-i deviza ostașului român pe acest pământ?”

Iar Ion, în loc să răspundă așa cum îl învățase Tomiță: să mănânce bine, să bea bine și să aibă dame la dispoziție, se rușina, căci era tare pudic, și răspundea fâstâcindu-se:

„Să trăiți, dom’Maior! deviza a doua!” (adică divizia din care făcea el parte).

Nu-mi este permis să trec sub tăcere pe celebrul general Zizi Cantacuzino, zis și „Grănicerul”, fiu natural și recunoscut al inginerului Cantacuzino, făcut cu o franțuzoaică, acel bun și priceput inginer căruia i se concesionase construirea căii ferate pe valea Oltului și care, ducând-o la bun sfârșit, s-a ales, în chip cinstit, cu o prea frumoasă stare materială, căci așa mergeau treburile pe vremea blagoslovită când, din belșugul țării, se puteau agonisi averi, fără ca un asemenea lucru să însemne numaidecât nici jaf, nici delapidare.

Așadar, Zizi, care a fost toată viața într-o ureche, cam suchet, sau zărghit, cum zicem noi, moldovenii, ba chiar bătut oleacă cu leuca în cap, era veșnic gata să trântescă una boacăna, când nici nu te așteptai.

De pildă, iată fapte trăite de mine.

La nu mai știu ce înmormântare oficială, unde lumea ce nu încăpuse în capelă stătea pe aleea principală, așteptând terminarea slujbei, Zizi adunase un grup în jurul său, povestind znoave destul de necuvenite în acea ocazie și cu voce destul de tare, ca să silească lumea să tot întoarcă privirea spre el. Un prieten îl admonestează cam aspru, la care Zizi îi răspunde:

„Ce vrei, mă? Vrei duel?... Dar să știi că eu sunt cel ofensat și am deci dreptul să-mi aleg armele. O să ne batem, așadar, când poțfești: eu cu curul și tu cu nasul...”

O seară la sora sa, doamna Zetta Manu, în saloanele delicioasei relice a hotelului Biron, ce-și clădise pe șoseaua Jianu¹. Cei care nu dansam, ne instalaserăm în amfiteatru, pe treptele scării monumentale din hol.

Mă nimerisem alături de Zizi. Pe când vorbeam, îl văd deodată că se uită scârbit, zărind instalate lângă el, pe treapta pe care era așezat, picioarele doamnei Lena

¹ Imobil construit în 1915, de magistratul Manu, din zestrea soției, Zetta Cantacuzino, după planurile arhitectului Gr. Cerchez. Reprezintă o copie a Hotelului Biron, din Paris (azi Muzeul Rodin). Cumpărat în 1932 de Max Auschnitt, a fost ocupat, după război, de Gheorghiu Dej. A devenit apoi sediul Ambasadei Argentinei. Restituit moștenitorilor Auschnitt după 1989, a fost vândut de aceștia lui Gigi Becali, cu 7 milioane \$, în 2006.

Golescu, ce-și găsisese un loc pe o treaptă mai sus. Zizi ridică apoi capul spre biata coana Lena:

„Ei, mai mută-ți «camembert-urile» de aici.”

Zizi Cantacuzino, care fusese fala corpului de grăniceri pe care l-a comandat, pătrunsese, cu trupele sale de avant-gardă, destul de adânc în inima Transilvaniei, în noaptea de 14/15 august 1916, ajungând astfel, cu totul pe neașteptate, în fața castelului unui grof ungur din Țara Oltului.

Trimite câțiva ostași cu poruncă să i se deschidă porțile. În grabă, se întoarce unul să-i spună că cei din castel întreabă „cine e?”

„Răspunde-le că-i Mihai Viteazu”, strigă Zizi voios.

Și acest mândru și viteaz vlăstar din neamuri mari, care, ca și mulți alții dintre ofițerii noștri de altă dată, ar fi putut merita titlul de „chevalier sans peur et sans reproche” s-a lăsat ademenit, ca prostul, de psihoza delirantă a legionarismului, s-a închinat cu avânt în fața Căpitanului, a decemvirilor și a nicanorilor săi, de-a valma cu toți neisprăviții, și și-a oferit casa sa de pe Splaiul gărlei¹ să servească drept locaș de adunare și de rugăciune a cămășilor verzi ce se împărțăseau întru Domnul lor, Corneliu Zielinski - zis Codreanu.

Text dactilografiat nedatat (probabil din perioada 1955-1960). Totuși, este sigur că a fost dactilografiat după un manuscris mult anterior.

¹ Denumirea colocvială a Dâmboviței.

Mesaj din lumea umbrelor

Mărturisesc că am păstrat în fondul sufletului meu un soi de scepticism în privința științelor oculte. Nu doar că nu m-ar interesa să pot măcar arunca o privire dincolo de țărnișele științelor exacte și experimentale, nici că m-aș socoti cu desăvârșire obtuz oricărui avânt spiritual spre domeniul atât de atrăgător al incomensurabilelor forțe necunoscute de care ne simțim cu toții înconjurați, ci fiindcă m-am temut totdeauna de tendința incontrollabilă de subiectivism din sufletul oricărui dintre noi și de impulsul fără frâu al imaginației, ce atât de greu poate fi îngrădit în limitele unei judecăți obiective.

M-am temut să nu cad și eu pradă fanteziei și să mă trezesc astfel bazându-mi raționamentul nu pe fapte concrete, ci pe fructul plin de farmec al închipuirii.

Și aceasta, în cazul cel mai fericit, când nu intervine și o oarecare doză de interes din partea unora dintre specialiștii cu dor de popularizare a ocultismului.

Au fost și continuă să fie atâtea cazuri de manifestări spectaculare din partea atâtor fakiri și magnetizori, atâtea scene impresionante de sugestionare colectivă, atâtea spirite poznașe ce vin să-și impună glasul sau slova în mijlocul unei adunări alese, de credincioși adepți ai supranaturalului...

Telepatie, karma, reîncarnări, fotografiile de corpuri astrale, toate aceste subtile acțiuni de spiritism și teosofie mă obligă să mă țin în rezervă, tocmai fiindcă sunt periculos de atrăgătoare și fiindcă vreau să-mi păstrez echilibrul în această viață de sordidă materialitate, rămânând să văd dacă și cum ființa mea spirituală ar putea gusta cândva și din fericirea inefabilă a vreunei alte lumi superioare.

Această rezervă a mea nu înseamnă cătuși de puțin că sunt din principiu hotărât a respinge „de plano” orice manifestare ce-ar depăși cât de puțin concepția noastră de ființe animale, ducându-ne viața sub trei dimensiuni.

Și, dacă mi se pare că un fenomen oarecum straniu s-ar situa cumva în afara obișnuitelor simțuri omenești dar că ar prezenta totuși netăgăduite garanții de veracitate, o elementară îndatorire de echitate m-ar obliga să redau cu exactitate cele petrecute, rămânând ca, mai târziu, alții să poată comenta cele înregistrate de mine și să le poată da o explicație naturală.

Ce mă determină să-mi notez asemenea observațiuni de natură neobișnuită?

Simplul fapt că, deși-mi lipsesc elementele primordiale, împrejurările în care s-a petrecut evenimentul ce mă voi strădui a relata precum și totala încredere ce-mi inspiră persoana care l-a comunicat, în deplinătatea simțurilor și judecății sale de om de știință, îmi impun datoria de a-l prezenta ca pe o adevărată experiență de laborator.

Agentul, sau cobaiul dacă pot îndrăzni să abuzez de acest termen, este doctorul Ion Chiricuță, fiul Părintelui Toma Chiricuță, de la Biserica Zlătari, medic-chirurg, având o serioasă reputație de practician și de cercetător științific, fost ginere al Aglăiței Basilescu, originar, după tată, din satul Bălăbănești, din Tutova, și un soi de nepot al defunctului profesor Gheorghe Tașcă.

Iată ce mărturisește, profund impresionat, doctorul Chiricuță, despre ce i s-a întâmplat, decis fiind a preciza, cu atențiunea sa de clinician, toate simptomele unui caz interesant ca cele de pe foaia de observații a spitalului:

„Într-o noapte, am fost deșteptat brusc din somn de un vis ce mi s-a întipărit puternic în minte, ca și cum s-ar fi petrecut aievea. Un oarecare domn Străjescu mi s-a prezentat, rugându-mă, cu multă insistență, să mă ocup, cu toată binevoitoarea atenție, de o bătrânică ce va veni a doua zi să-mi ceară o consultație.

Nedeprins să țin minte visele și, cu atât mai puțin, să le acord vreo importanță, mi-a fost totuși cu neputință să dau uitării o precizie atât de amănunțită. De aceea, a doua zi, la ora mea de consultații, am aruncat, fără voie, o privire în sala așteptare și mărturisesc că am respirat oarecum ușurat când am văzut că nu erau decât persoane tinere printre pacienți.

Ridicându-mă să părăsesc cabinetul, după examinarea ultimului caz, asistenta m-a oprit, zicând:

«Domnule Doctor, a sosit chiar acum o femeie în vârstă și vă roagă s-o primiți și pe ea.»

Tot visul de peste noapte mi-a revenit brusc în memorie.

Am examinat cu toată atenția pe această pacientă, i-am prescris tratamentul adecvat și am rugat-o să revină, peste două săptămâni, la control.

Conducând-o, la plecare, am întrebat-o în treacăt dacă nu cumva a trimis-o la mine un anume domn Străjescu, rudă sau poate cunoștință a dânzei. La răspunsul ei negativ, m-am scuzat, precizând că am făcut probabil vreo confuzie și toată fantasmagoria visului mi-a pierit complet din minte, precum, de altfel, era și natural.

Trec cele două săptămâni și bătrânica mea se prezintă la control, mulțumindu-mi și asigurându-mă că tratamentul prescris i-a făcut mult bine. Apoi, oarecum codindu-se și cu o voce cam rușinată:

«Scuzați-mă, Domnule Doctor, dar, atunci când am venit la Dvs., m-ați întrebat dacă nu cumva cunosc pe cineva cu numele Străjescu.»

«Da, mi se pare», i-am răspuns eu sec, «dar desigur că v-am confundat cu altă persoană, n-are nicio importanță.»

«Să vedeți, Domnule Doctor», a reluat dânsa, tot cu un soi de ezitare în glas, «eu, de câteva luni, am rămas văduvă și mă duc regulat la cimitir să îngrijesc de mormântul răposatului. Chiar alături de mormântul său, este unul care, de multă vreme, pare să fie lăsat în completă părăsire; l-au năpădit buruienile de tot soiul și lespedeza nici nu se mai poate citi de sub dudău. De aceea, mi s-a făcut milă de acel sărman, uitat de toți ai săi, și m-

am apucat să plivesc și să curăț mormântul acestui biet om. I-am smuls toți scaieții, am spălat piatra și am luat obiceiul să-i așez și lui din florile ce le aduc pentru al meu.

Acu, să vă spun un lucru, și la asta mă tot gândesc de când mi-ați pus întrebarea: pe acea lespede stă săpat numele unuia de-i zice Străjescu.

Dar să nu vă supărați dacă v-am spus toate astea; aveam însă ceva pe suflet și am simțit nevoia să vă vorbesc...»

Am dat, bineînțeles, din cap fără a-i răspunde nimic.

Stau acum dus pe gânduri și, zău, nu știu ce să cred”.

Iată, cât mai exact reproduse, povestirea și reflecțiile doctorului Chiricuță.

Nu-mi voi permite a face niciun comentariu. Alții, mai clar văzători, vor fi cândva mai în măsură să-l încerce.

25. III. 1958

(Fără titlu)

Cu sufletul frământat de tot ce m-ai lăsat să pricep și să resimt din zbuțciulul bietului și dragului tău suflet, m-am dus azi la Biserica să mă rog bunului Dumnezeu, în astă zi mare a Aflării Sfintei Cruci; rugatu-m-am, deci, să ne ajute amândurora de a duce împreună crucea ce ne-a fost hărăzită.

Cu tot dinadinsul, oi căuta să ne vină în ajutor, pentru a netezi o clipă mai curând calea atât de spinoasă ce avem de urmat și pe care avem a pași, mână în mână, pentru liniștea noastră sufletească și spre fericirea celor dragi ai noștri.

Precum știi, eu sunt un vizual. Așadar, nevoit îs a așterne în slove sarbede, cum m-oi pricepe mai bine, tot ce-mi încarcă inima, căci ochi în ochi nu mă simt în stare să te fac a înțelege cât de greu îmi apasă pieptul atât vârtej de sentimente înăbușite ce nu mă încumet a exprima în vorbe cu șir, nici în argumente convingătoare.

Te întrebi cu durere ce ai fost și ce ești tu pentru mine.

Nu se poate să nu fi resimțit, din capul locului, că ai dat, când m-ai cunoscut, peste un biet dezorientat în viață, care, fără rost și fără noimă, încerca să-și amăgească deșertul său sufletească prin fel și chip de încercări de a se anina de existența unuia și a altuia, fără a reuși însă să

prindă rădăcini nicăieri. Pentru simplul motiv că tulpina i se usca și era pe cale de a-și pierde până și ultimele urme de sevă.

Mă simțeam pretutindeni sărman pribeag, căutând cu ultima energie să-mi găsesc și eu un culcuș, „un pauvre intrus, toléré et non pas accueilli”. Stingher în viață, îmi dădeam tot mai bine seama a fi devenit un ratat al existenței...

Și atunci ai apărut tu.

Ți-ai dat seama imediat de spectacolul ce ți se înfățișa, ți-a fost milă și mi-ai întins, cu un gest, mâna ta prietenească. Ai vrut să mă salvezi și ai reușit.

Nu încerca să negi, căci acesta e adevărul. Ai întreprins, însă, o luptă grea, istovitoare, căci ai avut de luptat cu propria mea nătângie, pe care ai înfrânt-o, în sfârșit, cu prețul fericirii tale.

O fericire în viață la care aveai tot dreptul și pe care n-am fost în stare să ți-o asigur.

Ți-ai pierdut, alături de mine, atâția ani frumoși! Cum însă îți cunosc sufletul și ți-l apreciez cu profundă convingere și cu o încă mai totală recunoștință, te pot asigura, fără ezitare, că de un singur lucru trebuie să fii încredințată: grație dragostei și nemărginitului tău devotament, ai reușit să-mi redai un echilibru, foarte nestabil, ce-i drept, căci nu mi-l mențin decât sprijinindu-mă neîncetat pe propria ta ființă, atât de frumos echilibrată.

Dacă această mărturisire te poate satisface, atunci satisfacția ta poate fi deplină, fiindcă numai grație ție pot zice că am rămas, cât de cât, om întreg.

Și acum, că ai suportat atâta amar de ani lănceda mea prezență alături de tine, ce-ai zice dacă te-aș ruga să duci mai departe, tot cu obișnuita ta bunătate, calvarul unei vieți de devotament lângă un om ce n-a fost în stare să vibreze la unison cu tine, draga mea?...

14. IX. 59.

Nu știi dacă textul l-a citit mamei (desigur că dânsa era destinatară) sau au fost doar gânduri mărturisite pe hârtie, într-un moment de cumpănă a vieții: pensie tăiată, operație nereușită de decolare de retină, care l-a făcut neputincios de a mai lucra etc.

Am mai găsit rânduri de profund defetism scrise cu decenii înainte, în pragul divorțului de prima soție. A avut însă totdeauna capacitatea și resursele morale de a nu exterioriza și transmite celor din jur aceste dureri înăbușite.

En marge de l'Histoire

Tata a legat o frumoasă dar, din păcate, târzie prietenie cu Radu Rosetti¹, care, de altfel, a fost cel ce l-a îndemnat să-și publice amintirile și schițele scrise de-a lungul anilor, din care, o parte le-am cuprins în volumul Rugina toamnei.

În paginile de mai jos, scrise într-o aleasă limbă franceză la începutul anilor '60, se regăsesc gândurile tatei legate de amicul său și de amintirile amândurora despre Parisul începutului de veac XX. Reprezintă începutul unei întâmplări reale, povestită de Rosetti, dar a cărei relatare, din păcate, se întrerupe brusc.

Le charmant et délicat poète Radu Rosetti, être d'une finesse d'âme sans pareille, a eu et continue d'avoir l'exquise gentillesse de m'octroyer sa précieuse amitié, dont je m'en orgueille à juste titre.

Il me fait entre autre, don de ses souvenirs d'enfance et de jeunesse, car à son âge respectable qui approche des quatrevingt-dix ans, il garde encore une fraîcheur d'sprit et de mémoire digne d'être fixée pour la postérité. J'estime donc être de mon devoir de faire partager mes

¹ Radu D. Rosetti (1874-1964) avocat, poet, epigramist, fiul publicistului Dimitrie (Max) Rosetti.

Autor al mai multor volume de poezii, proză, piese de teatru, note de călătorie și traduceri din limba engleză (printre altele, *Robinson Crusoe*).

sentiments à son égard à tous ceux qui n'ont pas eu la bonheur de le connaître et d'apprécier ses belles qualités.

C'est pourquoi j'éprouve aujourd'hui la grande joie et je me fait, par la même, le devoir d'ami fidèle de rappeler, entre autres, certaine époque de son existence, qu'il eut le bonheur de passer en France.

(Moi même, aux approches de Pâques 1914, j'ai eu le grand plaisir de le connaître pendant une croisière inoubliable le long des côtes dalmates, entre Fiume et Raguse).

Mon très cher ami Radu eu donc comme je le disais le bonheur de connaître Paris, le Paris d'antan, dont votre humble serviteur a également eu le loisir de s'en approprier, tant soit peu, l'atmosphère sans égale d'avant la première guerre mondiale. Le Paris d'alors était, sans conteste le véritable centre universel de vie intellectuelle et de culture générale -l'Athènes des temps modernes.

Grâce à son atmosphère que l'on respirait avec aisance sans nul effort, tout jeune homme débarquant de pays lointains (tels nous autres Roumains vers l'époque précédant de peu la première guerre mondiale) et assoiffé de pouvoir s'abreuver à la source, se sentait, dès l'instant qu'il eu franchi la sortie de la Gare de l'Est et qu'il se mît a déambuler le long des rues et des boulevards vers la Rive Gauche vers le si ospitalier Quartier Latin, il se sentait, dis-je, „happé” littéralement par ce milieu si prenant et en devenir du coup partie intégrante.

Cette prolixité me plait, je l'avoue, et je m'en repais, car je le fus moi-même „happé” -c'est le mot - avec tout

l'élan de ma jeunesse et avec le profond sentiment de respirer la vraie, l'absolue liberté d'âme et de pensée, attiré avec délices par le beau, par le clair, par la joie de vivre...

Nous tous - je l'affirme, je le répète - avons éprouvé ce sentiment, que malgré toutes les vicissitudes qu'ils nous fut donné de subir et que nous subissons encore le long de notre existence, nous gardons pieusement par devers nous et grâce auquel nous pouvons demeurer ainsi fiers de nous sentir libres „per fas et nefas” et forts de notre indépendance intellectuelle et morale envers et contre tous.

(C'est là, je l'avoue, une longue, une bien longue entrée en matière, une véritable digression tout personnelle, dans laquelle je me suis lancé à corp perdu, ce dont je tâche de m'excuser de mon mieux. Ce ne fut là, d'ailleurs, qu'un simple tribut de reconnaissance à l'égard de la Capitale du Monde civilisé de mon temps... Et c'est tout dire).

De plus, cette digression pourrait, à la rigueur, servir de préambule à ce qui va suivre, puisque à mon insu - je m'en aperçois à l'instant - elle a comme but le désir et même le besoin d'être en quelque sorte le décor psychologique de l'époque des années dix-neuf-cent environs, lorsque mon très cher ami Radu Rosetti, respirait lui-aussi à pleins poumons l'atmosphère parisienne et son parfum impregné d'idéal.

„A pleins poumons” dis-je, après une enfance des plus malheureuses, ou le docteur Stoicescu, homme sans

coeur et sans entrailles, interdisait à sa mère de jamais revoir son propre fils et ou lui-même, manquant de tout, passait ses nuits de prime jeunesse allongé sur un banc du Cișmigiu en compagnie parfois de quelque boniche, se pâmant à quelques pas de là dans les bras d'un troupier en maraude, alors qu'il n'avait pas encore eu la chance inespérée d'être accueilli par Constantin Mille au journal „Adevărul” et pouvoir se prélasser ainsi, couché de tout son long sur quelque table d'une salle de rédaction, respirant l'air empesté qu'autour de lui, jonchés sur le parquet, parfumaient de leurs effluves deux ou trois gosses tsiganes, vendeurs de journaux.

J'ouvre ici une nouvelle et infiniment douloureuse paranthèse.

Pour faire pendant à sa triste enfance, il supporta stoïquement ses vieux jours dans une atmosphère des plus déprimantes; presque aveugle et ne pouvant plus lire à cause de la sclérose générale de son organisme, ne pouvant plus tenir sur ses jambes pour cette même raison, mais ayant toute son intelligence et une mémoire prodigieuse, aimant agrémenter sa fine causerie d'un esprit de grand humoriste lorsqu'il ne sommeille pas épuisé par des nuits blanches, il passe ses longues journées allongé sur son lit et les yeux au plafond, cependant qu'une vieille fille acarriâtre et hystérique, engagé soi-disant pour avoir soin de sa personne, vient à chaque instant verser tout le venin de son âme sans coeur et l'invectiver dans un paroxysme de fureur déchaînée et l'accuser de son indolence par suite de ses démêlés sans

fin qu'elle a avec une autre horreur, qui fut autre fois sa maîtresse et qui loge actuellement dans une minuscule pièce mansardée et sans air, faisant partie de son appartement à elle, sis confortablement au rez-de-chaussée du même immeuble).

Le crépage de chignon, au figuré, bien entendu, de ces deux mégères, le fait affreusement souffrir en silence, et au propre, cela va sans dire. Le Dante même dans son omniscience, n'a pas su concevoir une pareille abjection pour la placer au fin fond de ses cercles infernaux.

Me voici donc en train d'aborder mon sujet, si sujet il y a.

Car mon véritable et unique sujet est encore et toujours mon cher Radu. Et à ce propos, je me sens du coup entraîné vers une autre histoire, advenue à mon ami et qu'il se plait à m'exposer avec preuves à l'appui.

(Modeste paranthèse et nouvelle digression que je ne puis m'empêcher d'évoquer, sans même vouloir la présenter en guise d'introduction au véritable sujet qui me trotte par la tête. Mais, tel est homme: animal incorrigible, malgré toutes les règles qu'il prétend s'imposer - „chassez le naturel, il revient au galop“.

J'essaie de m'expliquer et si possible de m'excuser: ce serait, pour ainsi dire, plutôt l'ambiance dans la quelle se laissait entraîné mon ami plongeant pour la première fois dans sa vie, de coeur et d'âme dans l'atmosphère miraculeuse de Paris).

Vers la fin du siècle dernier donc, peu avant 1900, Radu Rosetti, notre jeune et fin poète, commençait à se

faire avantageusement connaître dans le monde des lettres.

Arrivé vers cette époque à Paris, notre charmant roumain eut l'honneur d'être présenté à l'illustre François Coppée¹, à qui, de surcroît et à juste titre, l'ont fait remarquer une certaine ressemblance dans l'expression et même dans les traits de leurs visages.

Notre cher Radu, s'étant d'ailleurs établi pour quelques deux-trois ans sur les rives de la Seine, il eut, bien entendu, le loisir de fréquenter plus d'une fois chez Coppée qui le prit en réelle affection.

Frappé lui-même d'une certaine parenté de traits dans leurs physionomie, Coppée fit un jour don de sa photo „À son jeune et cher ami roumain”, en ajoutant avec son charmant sourire

„Il est bien vrai, mon cher, que nous nous ressemblons de façon étonnante et je suis de plus persuadé que nous allons bientôt faire la paire dans le monde des lettres”.

„Vous êtes vraiment trop indulgent, très cher Maître”, lui répondit notre brave Radu du tac au tac „mais je ne saurais jamais parvenir à être qu'une bien faible copie de l'illustre Coppée”.

J'ai eu bien souvent sous les yeux leurs deux photos et le fait est qu'ils se ressemblent en effet...presque comme deux gouttes d'eau.

¹ François Coppée (1842-1908) poète, romancier și dramaturg francez, membru al Academiei franceze.

Nous voici donc arrivés, en guise d'introduction, au bout de notre rouleau. Nous avons fait de notre mieux pour essayer de présenter aux yeux du lecteur éventuel, l'allure et tant soit peu, l'esprit charmant de notre très cher Radu.

(Mais...je m'aperçois a mon infinie surprise, que j'use tout d'un coup du pluriel de modestie qu'emploient les écrivains. Je m'en débarasse sans plus et fais amende honorable...).

Je reviens dare-dare à l'emploi du singulier pour tâcher d'esquisser l'âme si jeune et le coeur tellement tendre de mon infiniment cher ami et, sans plus d'embages, j'avance a pas de tortue et me décide enfin d'abandonner une fois pour toutes cette façon de toujours tourner autour du pot.

Je prends donc mon courage à deux mains et ose pénétrer „in media res” pour raconter cette histoire „en marge de l'Histoire” véridique toutefois en tous points, telle qu'elle me fut contée à l'âge de presque quatre-vingt dix ans par le témoin quasi-oculaire des événements, mais je me porte garant pour ce qui est de son objectivité et de l'exactitude des faits qu'il presente. Car ce cher Radu a encore, a l'heure qu'il est, une mémoire sans défaut, ni défaillances d'aucune sorte, et il entre, avec la merveilleuse clarté de son esprit, dans les moindres détails et en donne les plus impressionnantes précisions.

Faisons par conséquent fi de tout atermoiements, cessons toute sorte de tautologie et soyons net, si possible.

Il s'agit, tout bonnement, de son ami d'antan et de son contemporain, le remarquable, le remarquablement génial dirais-je presque, Nicolas Vaschide, ravi, hélas! beaucoup trop tôt au monde savant, dont il serait, pour sûr, devenu l'un des coryphées les plus éminents.

A peine deux semaines de distance séparaient les dates de leur naissance: nés tous deux, lui et Radu en 1874, Vaschide vint au monde de 5 décembre, la veille de la Saint Nicolas (ce qui explique, sans nul doute possible, son nom de baptême), tandis que ce cher Radu, son cadet, ne vit le jour que le 17 décembre.

Natif de Buzău, Vaschide suivit brillamment les premières classes de lycée, le „gymnase” dont la plupart des villes de province étaient pourvues en fait d'écoles secondaires, et s'établit ensuite à Bucarest, où il passa son bachot avec le même brio.

Sa passion pour les lettres et la philosophie le fit remarquer à l'Université où il obtint en 1896 le diplôme de licencié ès-lettres. Et ce qui plus est, il marqua dès le début une inclination toute spéciale et catégorique pour le côté scientifique et expérimental de ses études.

Tous ses maîtres furent unanimes à lui reconnaître de si belles qualités et firent en sorte que le Ministère de l'Enseignement lui accordât une bourse pour aller à Paris poursuivre ses travaux dans la direction qu'il avait choisie, de la psychologie expérimentale.

Le raisonnement de ce savant plein de promesses est simple, clair et peremptoire: il veut étudier à fond l'âme

humaine, or afin de la bien connaître et l'apprécier, il faut commencer à tout prix par bien connaître le corps humain.

Voici pourquoi il suit d'emblée et avec acharnement les cours de Sorbonne, ainsi la médecine. A ce propos, et c'est ce qui explique tout, il va régulièrement à l'hôpital de maladies nerveuses de Villejuif où il travaille d'arrache-pied auprès du docteur Bourneville, spécialiste en la matière.

Ce fut à cette époque que notre ami Radu le retrouva Rive Gauche et ce fut alors également que Vaschide, en plein essor intellectuel, devint, après avoir pris son doctorat, l'un des plus assidus collaborateurs de Binet, rédacteur de plusieurs revues de spécialité.

L'on suit, de la sorte, les multiples manifestations d'une activité de jour en jour plus appréciée, et à juste titre. L'on reconnaît en toute occasion ses qualités exceptionnelles et de l'avis unanime, le corps enseignant de Paris décide de le nommer professeur au Collège de France, honneur octroyé généralement aux illustrations du monde savant.

C'eut été, en quelque sorte, le couronnement de son oeuvre.

Et ce fut alors qu'une fatalité inexorable, presque à la veille de sa consécration, fit que Nicolas Vaschide, à l'âge de pas même 33 ans, quitta ce bas-monde le 13 octobre 1907, pour aller cueillir ses lauriers aux Champs Elysées, séjour des grandes âmes dans la mythologie de nos ancêtres gréco-romains.

Nous voici enfin arrivés au noeud même de l'intrigue.

Avec son bagoût difficilement imitable et avec l'expression de ses sentiments de tendresse profondément humain, mon cher ami Radu Rosetti me fit sentir le drame intime qui bouleversa l'existence de Vaschide et y mit si prématurément fin.

Sans vouloir trop entrer dans les détails, que chacun de nous a ample latitude de s'imaginer et de broder à sa guise, il suffit de mettre en présence la figure de calme beauté de notre héros, son regard planant dans les hautes sphères de dominante intellectualité et l'aspect plein de charme et de noblesse - au propre et au figuré - de la Comtesse Anne-Elisabeth de Noailles, soeur de notre ineffable prince-camarade Constantin Brancovan.

Délicieuse poétesse et femme du monde accomplie, ayant plusieurs cordes à son arc - dont les flèches, entre nous soit dit, touchaient bien souvent des cibles autres que le Comte Mathieu de Noailles - a jeté, pour un fois son dévolu sur le savant philosophe-psychologue roumain.

Notre cher et regretté Nicolas se laisse entraîné dans cette aventure au noble Faubourg, malgré les liens qui l'unissent à sa chère et remarquable femme Victorine, compagne d'études, dès l'époque où ils suivaient assidument le cours de Titu Maiorescu à l'Université de Bucarest.

Victorine (Victorița) ainsi que sa soeur Elvire sont les filles du docteur Zaharia Samfirescu, professeur de chirurgie opératoire a la Faculté de médecine de Iassy.

Ayant toutes deux étudié passionnément, elles partent ensuite pour Paris, ou vers 1899 elles obtiennent en Sorbonne les diplômes de „Docteur ès-Lettres” ce qui produit un immense retentissement dans Paris, tant au Quartier Latin que dans le monde savant de l’époque.

En effet, ce furent les premières femmes-docteur et, comme de juste, leurs photographies furent publiées, suivies d’un article élogieux en première page de „l’Illustration”.

C’est alors que Victorine se marie a Vaschide, avec devant lui une brillante carrière en France, tandis qu’Elvire devient Madame Barr, toutes deux par conséquent, sans aucun esprit de retour dans leur pays.

O figură de pe vremuri

De-ar fi să fim și noi dospțiți din aluatul tuturor prefacerilor și nevoilor simțite de-a lungul zilelor ce ne-a fost hărăzit să trăim noi astăzi, noi ce-am fost dăltuiți cu gijă din cremenea sufletească de altă dată, am fi nevoiți să ne recunoaștem drept răzlețe și anacronice rămășițe ale unui trecut de mult dispărut în cea mai întunecată noapte a uitării.

Privind însă în jurul nostru și căutând a desluși, fără patimă, tot rostul - să-i zicem rost!- al vieții de-acum, n-ar fi oare mai nimerit să ne întrebăm dacă nu asistăm, ca spectatori inconștienți, ba chiar ca actori involuntari, la procesul de prăbușire a unei civilizații? O civilizație care ne-a format sufletește și din care ne-am nutrit spiritul?

Și atunci, o nouă întrebare, consecință logică a celei dintâi: unde ar trebui căutat anacronismul? Printre noi, cei ce întreținem în taină și cu devoțiune vestigiile unei culturi la care s-a plămădit și s-a cristalizat etica și estetica fiecăruia dintre noi, sau în molozul unor dărâmături prin care mișună o omenire ce nu știe încotro să-și croiască un făgaș, ce nu reușește decât să răscolească noi ruine și să-și înece privirile sub pulberea unor noi dărâmături?...

De astă dată, mă simt cu conștiința împăcată față de mine însumi. Cum or vrea alții să-mi socotească punctul meu de vedere, crede ce-or vrea, de mai sunt încă în stare

să judece drept și obiectiv și de n-or fi încă complet orbiți de praful în ochi ce-i îneacă cu duiumul și-i țintuiește pe loc.

Intru deci în subiect și mă las dus pe panta amintirilor, spre vremurile frumoase și pline de farmec de altă dată.

Trăiesc în anul Domnului 1963 și am în fața ochilor figura atât de plină de viață, sclipitoare de inteligență, uluitoare de spirit și de ironie, a Doamnei Ana Lahovary, pe care o revăd acum, la vârsta de 98 ani, și-i regăsesc privirile sfredelitoare de acum o jumătate de veac, când am cunoscut-o în timpul studenției mele la Paris, unde soțul ei era Ministru al României și unde m-a primit, în rue François I, în grupul unei delegații strănse în vederea înființării unui Comitet al studenților români.

Firea blajină și vocea oarecum surdă dar calmă și demnă a ministrului Alexandru Emanuel Lahovary stabilea un soi de contrast cu absoluta și distanta tăcere a soției sale, care, din colțul ei, părea totuși să domine prin zâmbetul de iscoditoare ironie a ochilor săi.

Coana Ana e fiica marelui nostru bărbat și om de știință Nicolae Kretzulescu și - să-i zicem - al nobilimei ucrainiene Jakovenko, a cărui familie pretindea să numere și pe faimosul Mazeppa printre strămoșii săi. (După câte se spune, prea cinstitele oseminte ale acestui mare aventurier și dușman al rușilor odihnesc încă și azi în pronaosul Bisericii Sf. Gheorghe, din Galați).

În realitate însă, coana Ana, născută în februarie 1865, deci anterior căsătoriei tatălui ei, era româncă get-beget,

fiind, de fapt, doar fiica din flori a lui Kretzulescu, născută la Leordeni și crescută, de mic copil, de către soția ucrainiană a acestuia, care a îngrijit-o ca o adevărată mamă. (Aceste amănunte sunt mărturisite mie de către tânărul Stroe Slătineanu, nepotul ei de fiică, văduva lui Barbu Slătineanu, fiul doctorului supranumit „Turcul”).

Kretzulescu, el însuși boier de neam, cu moșii pe la Leordeni, a avut, datorită vremurilor în care a trăit, o viață destul de zbuciumată dar și un rol constructiv în tânăra noastră țară, grație marilor sale calități.

Născut la 1 martie 1812, a plecat la învățătură la Paris, ca mai toți fiii noștri de boieri, de unde, în 1840, s-a întors în țară, cu diploma de doctor în medicină, cu sentimentul datoriei în suflet și conștient de adâncile lipsuri și nevoi ce întâmpină neîncetat un popor tânăr și nepregătit să pornească pe calea înțelenită încă și bolovănoasă a progresului.

Cu serioasele sale studii medicale, vedea cu durere cum se iroseau sănătatea și viața omului, încăpute pe mâna unor vraci nepricepuți, pe vremea când un doctor Mavros, bunicul după mamă al profesorului Cantacuzino, nu sosise încă la Brăila să organizeze un post de carantină, când totul era vraisește și fără tâlc.

Cu dragoste de țară și de popor, junele medic profită de conjunctura favorabilă a momentului; mulțumită spiritului deschis spre progres al lui Bibescu Vodă și, sprijinindu-și țelurile sale umanitare pe frumoasa acțiune pornită de Mihai Ghica, eforul spitalului Colțea, Neculai Kretzulescu, așa cum îi plăcea să semneze de când fusese

la învățătură în Franța, vrea să creeze o „Școală de mică chirurgie”.

Comisia Eforiei, însă, compusă din renumiții Gussi, Alexandridis, Rasti, Karaziosu și Formion - ce bizară adunare de nume proprii cu asonanță, din întâmplare, atât de puțin românească! - a redus propunerea la o umilă școală de felceri-bărbieri (arta bărbieritului fiind cu mult mai mănoasă).

Dânsul devine totuși profesor de anatomie al practicanților artei medicale de pe lângă acest spital.

Amestecat însă, cu mentalitatea sa apuseană, în mișcarea revoluționară de la 1848, Kretzulescu e exilat și-și găsește adăpost vremelnice la Constantinopol, unde este numit în funcția de medic-șef al spitalului militar Culeli.

Reîntors în țară în 1850, intră, prin forța lucrurilor, în politică și, sub domnia lui Barbu Știrbei, în 1854, ocupă, în diverse rânduri, demnitatea de ministru în guvern, când la Interne, când la Finanțe sau la Instrucție, devenind chiar Președinte al Consiliului și continuând apoi la fel și sub căimăcămia lui Vodă Ghica.

După Unirea Principatelor, din iunie 1862 și până la 12 octombrie 1863, a fost ministru- president, cumulând, la sfârșit, această demnitate cu cea de ministru de Finanțe și devenind, în fine, între 14 iunie 1865 și 11 februarie 1866, ministru de Interne.

Sub noua domnie a Principelui Carol, a trebuit să ia puterea Partidul Conservator pentru ca Nicolae Kretzulescu să facă parte, la 1874, din guvernul Lascăr

Catargiu, ca șef al departamentului Justiției și apoi al celui de Lucrări Publice, până în octombrie 1873.

După ce liberalii preiau din nou puterea, Ion Brătianu, recunoscând realele calități ale lui Kretzulescu dar dorind totuși să-l îndepărteze din viața politică, găsește mijlocul elegant de a-l numi reprezentantul țării în străinătate, fiind, rând pe rând, ministru plenipotențiar la Petersburg și la Paris. (Ceva asemănător s-a petrecut în cazul lui Ion Ghica, numit în post la Londra, după ieșirea sa violentă contra lui Vodă Carol, când cu bătaia aplicată nemților în sala Slătineanu - Capșa de azi - ce-și sărbătoreau acolo victoria asupra Franței, din 1871).

La Petersburg, Nicu Kretzulescu s-a aflat în calitate oficială prin 1882-1883, împreună cu soția și cu fiica sa, în vârstă de 17 ani. Era epoca de mare doliu a Curții, după asasinarea țarului Alexandru al II-lea, așa că balurile și petrecerile de tot soiul erau interzise; spre a se distra, tineretul inventase un soi de „școală de dans”, unde tânăra Ana se ducea cu dragă inimă și unde era primită la rând cu fetele din aristocrație, grație originii nobile rusești a mamei sale adoptive. Aceasta o îndrăgise de mic copil și a iubit-o cât a trăit, până după 1920, când și-a dat sufletul în casele bătrânești de pe Romană, din spatele palatului arătos al lui Ionaș Grădișteanu.

La Petersburg au găsit Kretzuleștii pe junele Alexandru Emanuel Lahovary, secretarul Legației României.

O bună și trainică prietenie s-a transformat iute și degrabă într-o dragoste reciprocă a celor doi tineri,

pecetluită prin căsătoria lor, care a durat cât o lungă viață de om, cu anume fricțiuni, datorate diversității caracterelor lor. (Dar astea nu mă privesc).

Au trecut anii, s-au schimbat vremurile.

Am regăsit-o acum, în urmă, adăpostindu-și bătrânețile în casa fiicei sale, situată pe lângă biserica Sf. Elefterie, și în care s-a organizat un foarte bogat și frumos muzeu; fiul ei, Nicolae, aruncat din casele sale din Parcul Filipescu undeva, într-o magherniță de prin Giulești, numai el știe cum trăiește, cu droaia sa de copii.

În toți acești ani din urmă, cât au mai ținut-o picioarele, nu era zi lăsată de la Dumnezeu în care coana Ana să nu se urce într-un tramvai periferic, pentru a ajunge în preajma locuinței fiului ei.

Lumea din vagon începuse s-o cunoască. Unii mai indiscreți, precum e firea mahalagiului bucureștean, se porneau s-o întrebe așa, într-o doară:

„Aveți vreo ocupație?”, văzând-o atât de bătrână.

„Da, sunt profesoară”, răspundea ea cu un surâs.

„Profesoară de ce?” se minuna omul.

„De gimnastică”, riposta ei drastică lăsându-i pe toți cu gura căscată.

Într-o bună zi însă, se nimerește a fi înghesuială în vagonul în care urca iar coana Ana încerca a înainta, încetul cu încetul, printre bănci. Un tânăr mai necioplit se uită cu năduf la ea și se răstește, cu glasul său acru, de mitocan:

„Ia poftim! Vin acum și mortăciunile astea de băbății să-ncurce lumea”.

Coana Ana îl bate ușor pe umăr:

„Ascultă, tinere, omul cât timp poate încă umbla fără să-l sprijine un altul și este așadar în putere, cât timp poate încă vedea și auzi, cât timp știe ce vrea și înțelege tot, se poate socoti că e încă tânăr. Dar la 20 ani, un măgar+ e deja bătrân!”

Un hohot de râs a izbucnit în tot vagonul și nătărăul n-a știut pe unde să dispară.

Toate acestea mi le povestește ea însăși, cu surâsul ei de fină și usturătoare ironie, după ce o fractură a colului femural a imobilizat-o, de câțiva ani încoace, în mica ei odăiță, și-i permite doar acum, în urmă, să se miște cu ajutorul bastonului, de pe pat în fotoliu, unde îmi citește pagini din amintirile sale, scrise cu o pană sigură și citeață, de ți-e mai mare dragul.

Sfârșit de octombrie 1964.

De abia întors de la spital unde am zăcut aproape o lună și cu gândul să mă înzdrăvenesc spre a mă putea duce s-o revăd, aflu, cu o duioasă strânsoare la inimă, că biata coana Ana s-a prăpădit acum câteva zile, după o pneumonie ce-a doborât-o cu nici măcar câteva luni înainte de a fi împlinit suta de ani.

Suspîn în mine la gândul că n-oi mai putea-o revedea, dar totodată nu mă pot împiedica s-o fericesc pe căile Domnului, către care a purces această impunătoare figură reprezentativă a mândriei Omului.

Dumnezeu s-o odihnească!...

31 octombrie 1964

Mai mult ca sigur, este cea din urmă povestire scrisă de tata.

Ultimul răspuns al coanei Ana ca și dorința de a o reîntâlni sugerează câtă energie și dragoste de viață avea tata, fără a ști că boala declanșată cu 3 ani în urmă, de care toți ai casei l-am ferit a avea cunoștință, își urma drumul neiertător.

Avea s-o revadă după numai 18 zile, când se sfârșea din viață, fără durere, în urma unei masive congestii cerebrale cu comă profundă, care a durat două ceasuri.

Mama i-a luat mâna dreaptă, devenită inertă, cu care l-a închinat, rostind cu voce tare: „În numele Tatălui, al Fiului și al Sfântului Duh, Amin” iar Mamamare, îngenuncheată la marginea patului, a îngânat: „L-am îngrijit cu atâta credință”.

Cuvintele rostite de bunica mea în acea împrejurare, precum și gestul mamei, la care asistam neputincioși, în picioare, sora mea și cu mine, mi-au rămas în minte ca suprema mărturie a dragostei și a perfecte înțelegeri care a domnit mereu în casă și care a întregit viața de familie exemplară în care am crescut și m-am format.

Drept încheiere

Voi încheia aceste scrieri regăsite ale tatălui meu cu ultimul fragment din povestirea autobiografică intitulată „Ștefănuță”, lucrare începută în anii maturității, reluată ulterior în mai multe rânduri și rămasă nepublicată, așa cum apare în caietul manuscris, redactată cu grația tremurândă caracteristică ultimilor săi ani.

El întrecește, poate cel mai bine, filosofia de viață care i-a marcat existența.

Cu diplomele în buzunar¹ și cu sufletul vibrând la gândul că, în sfârșit, va putea și el participa la fapte eroice, menite să înscrie o pagină de glorie în Istoria Neamului, se înapoiază Ștefănuță în țară, în iulie 1913.

N-are însă parte să pășească pe pământul bulgăresc și este în curând demobilizat, cu gradul de sublocotenent în rezervă, și pe piept cu o medalie ce s-a împărțit cu duimul cui nici prin minte nu-i trecea.

Evenimentele la care, de bine, de rău, luase parte mai toată suflarea românească constituiau doar „un lever de rideau” ale celor două mari drame care s-au dezlănțuit mai târziu asupra Omenirii și care - cine știe? - vor fi urmate de o a treia.

¹ La terminarea studiilor superioare de la Paris.

Începuturile unor asemenea zguduiri cosmice aveau darul să schimbe întregul crug al vieții lui Ștefănuță.

Perioada fără griji și poleită cu pulberea aurie a copilăriei și a primei sale tinereți își încheia atunci văleatul. În ciuda visărilor și a năzuințelor sale, din vălmășagul vremurilor tulburi ce se abătuseră asupra prăpădițiilor pământeni, se năștea în sufletul său încă nedepins cu greul un Om nou, un Om sortit să lupte cu nevoile și să dovedească de va fi vrednic să înfrunte furtuna Vieții sau de se va lăsa smuls din loc și dus pradă de valurile Soartei.

Închei deci și eu aceste răzlețe amintiri ale zilelor frumoase de altă dată și le închin icoanei din trecut, ce și astăzi încă îmi încălzește sufletul.

Și aceasta, cu atât mai vârtos acum, când îmi dau atât de bine seama că, precum s-a încheiat atunci pentru mine acea plăcută perioadă a vieții de liniște și nepăsare, tot astfel a luat sfârșit, în aceeași perioadă și pentru întreaga Omenire, ultimul capitol al unui ciclu istoric, cu dispariția căruia grozav de greu ne vine a ne împăca.

Or mai apare, poate, iarăși, timpuri mai bune. Dar, ca să ne închipuim că ne-om mai putea vreodată întoarce să retrăim vremurile care au fost, asta să ne iasă din minte, nouă, celor rău deprinși să rămânem la bătrânețe „*laudatores temporis acti*”, căci „*fugit irreparabile tempus*”, căruia, neîncetat, suntem sortiți să-i adresăm un „*aeternum vale...*”

Dimitrie Iurașcu, născut la Galați, în 1890, a activat, timp de 34 de ani, în serviciul diplomației române, deținând, printre altele, funcțiile de ministru plenipotențiar, cl. I, și trimis extraordinar la Oslo (1934-1938) și la Lisabona (1941) cât și poziții de conducere în centrala Ministerului Afacerilor Străine.

Având darul scrisului, de la Dimitrie Iurașcu au rămas numeroase însemnări cuprinzând amintiri de familie sau din misiunile în străinătate, caiete de poezii, începutul unui roman autobiografic, *Ștefănuță*. De asemenea, a rămas un *Jurnal* consemnând, în 10 caiete, aproape zilnic, evenimentele politice din perioada 1939-1950.

Volumul de față, cu tematică diversă, adună la un loc câteva scrieri ale sale necuprinse în volumul *Rugina toamnei* și care s-ar putea adăuga la conturarea, peste veac, a personalității unui om care a străbătut cu capul sus vicisitudinile vremurilor.

ISBN 978-606-8769-26-4

9 786068 769264